

7251

En iyi insanlar ülkesinde

Ağaoğlu Ahmet

1930

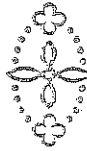
İstanbul

Sanayii Nefise Matbaası

Serbest insanlar ülkesinde

Ağaoğlu Ahmet

1930

Siyasal Bilgiler Okulu
Kütüphanesi Demirbağ

No. A - 8302

İstanbul

Sanayii Nefise Matbaası

— M U K A D D E M E —

Monteskiyö «Kanunların ruhu» adlı eserinde hükûmet şekillerinden bahsederken diyor ki: «İstipdat - yani şahsî hükûmet - korkuya, Meşrutiyet - şerefe Cümhuriyet te fazilet dayanır»

Bu taksim hâlâ da mâna ve ehemmiyetini gaybetmemiştir. Şahsî hükûmette halk - bir tek şahsın keyf ve hevesine tabi olduğundan milyonlarca insanların bu keyf ve hevese itaat etmeleri için halkı korkutmak ve yıldırma yegâne çaredir. İşte bunun içindir ki, istipdat ta terbiye ve talimden başlayarak idare usullerine kadar her şeyde korku telkini esastır.

Meşrutiyette - Hâkimiyet hükûmdarla mümtaz bir sınıf elindedir. Bu müşterek hakimiyetin yürüyebilmesi için bedihidir ki, her iki tarafın birbirine sadakat ve merbutiyet alakaları ile bağlı olmaları lâzımdır, yani şeref şarttır.

Cümhuriyete gelince orada - Hakimiyet tam ve şamil olarak Halkın elindedir. Ahaliden herkes idareye iştirak etmek salâhiyetini haizdir. Bedihidir ki, milyonlarca insanların iştirak ettikleri idarenin muntazam ve makbul olabilmesi için - bu insanların yüksek vazife ve mes'uliyet duyguları ve mümtaz ahlak dusturları ile mücehhez olmaları lâzımdır; yani cümhuriyette vatandaşların faziletli olmaları şarttır.

Bu fazilet neden ibarettir. nasıl tazahür eder? İşte bu suallere cevap vermek endişesidir ki, bu kere karilere arzettiğim bu eseri yazdırtmıştır.

Türk milleti Dahî rehberinin sevki ile Cümhuriyet gibi en mütekâmil bir idare şeklini tahakkuk ettirmiştir; Fekat bu pek ince, pek

zarif ve binaenaleyh pek müşkül olan Devlet idare şeklinin inkişaf ve takviyesi için - Cümhuriyet bizden yani Türk milletinin fertlerinden bazı manevî hususiyetlerin mevcudiyetini talep ediyor.

Bu âcız de bu milletin bir ferdi olmak sıfatı ile mezkûr hususiyetleri nasıl tasavvur ve telâkkî ettiğimi bu naciz eserde yazmak istedim, yani Cümhuriyetin manevî cepheden ideolojisini kendime göre kurmak cür'etinde bulundum.

Eserime nasıl bir şekil vermek hususunda bir çok tereddüt zamanları geçirdim; nihayet onu bir hikâye şeklinde yazmağa karar verdim. Esaretten kurtulmuş bir Türk ferdini hür ve serbest bir ülkeye götürdüm; bu ülkenin rehberleri-Türk Cümhuriyetiui kuran Dahinin emel ve arzularının tahakkuku için çalışmaktadırlar. Türk ferdi - İşte benim «Pir» dediğim bu rehberler ile görüşüyor. Onların bir Cümhuriyette hür ve serbest vatandaşların nasıl olmaları lâzımgeldiği hakkındaki fikirlerini öğreniyor; aynı zamanda da - Memleketimizin istikbalde - Hürriyet ve fazilet sayesinde nasıl inkişaf ederek bir nur ve medeniyet menbaı olacağını da - Serbest ülkede gördüğü irfan ve medeniyet müesseselerini tasvir etmekle gösteriyor.

İşte naciz eserimin şekil, hedef ve gayesi :

Bu eser evvelce - «Cümhuriyet» gazetesinde tefrika olarak neşrolundu. Halkımızın gösterdiği rağbet ve aldığım birçok teşvik mektupları bu kere onu bir kitap şeklinde arz etmek cür'etini verdi

Agaoğlu Ahmet

Serbest insanlar ülkesinde

Ben bir esir idim, hür olmak istedim

Ben bir esir idim; hür olmak istedim. Zincirlerimi kırdım, kal'enin duvarını deldim ve açığa çıkarak derin bir nefes aldım. Şimdi önümde geniş bir çöl vardı. Nereye gideceğimi, nasıl davranacağımı bilmiyordum. Tereddütle bir kaç adım attım. Kendimi iki yolun ayrımında buldum ve buraya dikilen bir direk üzerinde şu yazıyı okudum:

Sol tarafa giden yol huriyet yoludur.

Sağ tarafa giden yol kölelik yoludur.

Sol tarafı aldım, sabaha kadar yürüdüm. Şafak sökerken kendimi bir kal'enin önünde buldum. Kal'enin kapısı üzerine altın hat ile yazılı şu levhayı okudum:

— Serbest insanlar ülkesi

«Tam benim aradığım yer» dedim ve girmek istedim. Önümü bekçiler kestiler:

— Sen kimsin, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun? Diye sordular.

— Ben bir esirdim, zincirimi kırdım, buraya geldim, hür olmak istiyorum, dedim.

Bekçiler dikkatle baktılar. Boynumda zincirin, kollarımda kelepçenin izleri belli idi.

— Evet, görüyoruz. Esaretin görünen bağlarını kırmışsın. Fakat iç halkalarını da söküp attın mı? Diye sordular.

— Anlıyamadım, dedim.

— Öyle ise bu suallere cevap ver:

(1) *Nefsine hâkim misin?*

(2) *Doğruyu sever misin?*

(3) *Hakikate tahammülün var mı?*

(4) *İzzeti nefis sahibi misin?*

Anladım ki yol vermek için beni imtihan ediyorlar. Suallerin hepsine evetle cevap verdim. Bekçiler önümde hürmetle eğildiler, kal'enin kapısını açtılar ve birisi beni şehre götürdü.

Şehir artık uyanmıştı, dükkân, pazar açılmıştı, herkes işi gücü ile meşguldü. Bu kadar güzel ve mamur bir şehri ben ilk defa görüyordum. Halkın bahtiyar ve mes'ut olduğu hallerinden belli idi. Karşı geldiğimiz adamlar bizi güler yüzle, hoş tavurlar ile selâmlıyorlardı.

Nihayet büyük bir evin kapısı önünde durduk. Bekçi kapıyı çaldı. İhtiyar bir zat çıktı. Bekçi:

— Yeni bir vatandaş... Dedi ve beni gösterdi. İhtiyar adam beni muhabbetle selâmladı ve içeriye çağırdı. Geniş bir odaya götürdü:

— Burası ve buradaki her şey sizindir, dedi. Ben hayret ettim. İhtiyar zat ilâve etti:

— Biraz sonra *pirlerimiz gelir*, sizinle görüşürler. Şimdilik istirahat ediniz.

İhtiyar zat gitti. Bir genç adam geldi, bana yiyecek, içecek getirdi.

Bir müddet sonra *pirler* geldiler, beni başka bir odaya götürdüler ve benden kim olduğumu, nereden, ne için geldiğimi sordular. Ben şöyle cevap verdim:

— Törem asil, elim necip, kanım temizdir. Yurdum evvelce orta Asya'nın yüksek yaylâsı idi. Sonra taşkın bir kanın hamleleri ile cetlerim Şarka, Garbe, Şimale ve Cenuba doğru yayılmışlar. memleketler basmışlar devletler kurmuşlar, medeniyetler çıkarmışlar. Evvelce ulularımız sade yaşarlardı, halkla oturup kalkarlardı, yasaya bakarlardı, hakka ve kurultaya itaat ederlerdi. El ağaları, oba büyükleri, ülke tarhanları hakkı korumaktan, doğruyu söylemekten, azgınlara hatlerini bildirmekten ve zorbalığa karşı gelmekten çekinmezlerdi. Bu böyle devam ettikçe, elim kuvvetli ve eller arasında sayılı idi. Fakat sonraları kanımız karıştı, köle ellerin adetlerine, töralarına yuduk, kurultay kalktı, yasa bozuldu ve zorbalık galebe çaldı; efendi milletim köle oldu. O zaman-

dan ocağımız söndü, adımız şanımız battı. Bir gün geldi, alçak hakanımız bizi yadellere satacak oldu. Artık buna dayanamadık. Aramızdan sarı saçlı, mert yüzlü, aslan bakışlı birisi çıktı. Meğerki elini sakınan, yurdunu esirgiyen Tanrının resulü imiş! Sözler söyledi ki donmuş kalplere sıcaklık, ölmüş damarlara can verdi. İşler yaptı ki bütün dünya hayret etti. Yadelleri yurttan koğdu, hakanı başı aşağı etti ve bugün milletini hürriyet etrafında toplamakla meşguldür. Ben o vakit zindanda hakanın esiri idim. Ümitsizlik içinde kıvranıırken Tanrı resulünün sesini ben de işittim, birdenbire canlandım, zincirlerimi kıldım, duvarı deldim ve hürriyet ararken bu diyara geldim.

Pirler beni artan bir dikkat ve itina ile dinlediler. Nihayet birisi:

— Evet! Evet! Biz de o kahramanı tanırız ve onun aşığıyız. Burada onun ideali namına hareket ederiz. — dedi ve ilâve etti:

— Demek ki siz hür olarak yaşamağa karar verdiniz?

— Evet!

— Etraflı düşündünüz mü, kararınız kat'î midir. hür olmanın ne kadar güç olduğunu biliyor musunuz?

— Evet biliyorum ve kararım kat'idir.

— O halde bilmeniz ve yapmanız lâzım gelen bazı şartlar vardır. Bu şartlar bu risalede yazılı-

dır. Okuyunuz ve düşününüz. Bir kaç gün sonra gene gelir, görüşürüz.

İhtiyarlar gittiler.

Serbest insanların esas yasası

Ben hemen risaleye sarıldım ve üzerindeki şu serlavhayı okudum :

«*Serbest insanlar ülkesinin esas kaideleri*»

İlk sahifeyi çevirdim. Gözüm şu serlavhaya ilişti:

— *Umumî esaslar* —

Bunun altında aşağıdaki maddeler yazılmıştı:

(1) *Hüriyet yüce bir vergidir. Hür olabilmek için pek yüce olmalıdır. Fikir temizliği, söz temizliği ve hareket temizliği hüriyetin esaslarıdır.*

(2) *Nefislerine hâkim olmuyanlar hür olamazlar.*

(3) *Söz sadeliği ve yaşayış sadeliği hüriyetin şartlarıdır.*

Pek garip görünen şu maddeleri okuduktan sonra gözüm ikinci serlavhaya ilişti.

«*Serbest insanlar ülkesinin esas yasası*»

Yasaya aşağıdaki maddeler kaydolunmuştu.

(1) Hürriyet doğruya ve cesarete dayanır.

(2) Yalan, serbest insanlar ülkesinde kat'iyen yasaktır. Bu illete tutulan ülke haricine çıkarılır,

(3) Riya ve tabasbus en ağır cürumdür. Bu cürmü işliyenler umum larafından taşá tutulurlar.

(4) Habercilik yapanlar serbest insanlar ülkesi vatandaşlığı sıfatını taşıyamazlar.

(5) Korkaklıkla serbest ülke vatandaşlığı birleşemez.

(6) Başkasına sözle ve işle tecavüz eden ülke dışına atılır.

(7) Hile ve fesat vatandaşlık sıfatının kaybolunması ile cezalanır,

(8) Hakkı müdafaa vazifedir. Vazifeyi ifa etmiyen ülkeden tardolunur.

(9) Çalışmak vazifedir. Çalışmadan yaşamak isteyen ülke hesabına üeretsiz çalışmağa tibar olunur.

(10) Tesanüt vazifedir. Bu vazifeyi ifa etmiyenler ülke vatandaşlığı sıfatını kaybederler.

(11) Ülkenin işlerini görmek yalnız tecrübe ve ihtisas sahiplerinin hakkıdır.

(12) Her vatandaş ülke memurlarını mura-kabe etmekle mükelleftir.

(13) Her memur ve her cemaat adamı yaptığı işler ve elindeki servet hakkında her an hesap vermekle mükelleftir. Bu hesaptan ka-

çınanlar ağır cezaya ve vatandaşlık sıfatının alınmasına mahkûm olurlar.

(14) Yukarıki maddeleri ezberlemek ve onlara bakmak her vatandaşın borcudur.

Maddeleri okudum ve düşündüm: Ne acaip bir ülke! Benim şimdiye kadar gördüğümün, işittiğim, alıştığımın tam tersi!.. Acaba alışabilecek miyim? İçime şüpheler ve tereddütler girdi. Bir an hayalime buradan kaçmak geldi. Fakat gururum, izzeti nefsim mâni oldu. Kendi kendime dedim ki:

«Mademki geldim, serbest insanlar ülkesinin vatandaşı olmak istedim alışmağa çalışmak bir şeref mes'elesidir. Evet, biliyorum. uzun itiyatlarım var, cetlerimden ve tarihten aldığım huylarım var. Onlardan ayrılmak güçtür. Fakat nede olsa çalışmak ve gayret etmek vazifemdir.»

Bu suretle yasayı öğrenmeğe, üzerinde düşünmeğe karar verdim. Bir kaç gün geçti. Maddeleri ezberledim. Üzerlerinde düşündüm, bazılarının hikmetini anlıyamadım, bazıları hakkında tereddüt ettim ve ihtiyarlardan izahat istemeğe karar verdim.

Bu aralık etrafıma bakındım. Bulunduğum evi, gördüğüm adamları öğrenmeğe koyuldum. Gördüklerim, okuduklarımdan ziyade beni hayretlere düşürdü. Anladım ki bulunduğum ev bir misafirhane imiş, şehirde bunun gibi daha bir kaç bina varmış. Bunlar hep serbest insanlar ülkesine sı-

ğınanlar için imiş. Evde benimle beraber yirmi kadar misafir vardı. Aralarında bir kaç kadın da bulunuyordu.

Burada sadelik ve temizlik yaşayışın temeli idi. Bol yeşillik ve bol güneş size sağlam ve sıhhatli bir yaşayış haberini veriyordu.

Beni eve kabul eden ihtiyar ikinci gün beni umumi yemekhaneye götürdü. Ve orada toplanmış olan misafirlere taktim etti.

« — Yeni bir vatandaş » dedi.

Cümlesi güler yüzle, sevimli bakışlar ile beni karşıladılar.

« — ^EKutlu olsun! » Dediler.

Yemek bol ve sade idi. Yemekten sonra salona geçtik. Burada hanımlardan birisi piyanonun başına geçti ve bir şeyler çalmağa başladı. Misafirler ayağa kalkarak duaya benzer bir türkü okudular. Türkünün hazin makamı, ta içime kadar işledi.

İhtiyar zat bana hitaben :

— Bu türküyü öğrenmelisiniz, dedi. Ve elime yazılmış bir varaka uzattı. Okudum.

«Hür olmak nekadar güç imiş!»

Türkünün sözlerini şimdi unuttum. Fakat manası şu idi :

«İnsan kâinatın şuurudur.

Ona, taparız onu takdis ederiz.

«Hürriyet şuurun mukaddes cevheridir.

Onu severiz, ona bağlıyız.

«Serbest insanlar ülkesi şuurun ve hürriyetin mabedidir.

Ona sığınırız, ona güveniriz.»

Bu sözlerin ve türkünün bana yaptığı tesiri şimdi size anlatamam. Birkaç dakika baygın bir halde kaldım. Kendime geldiğim zaman misafirleri küme küme ayrılmış ve aralarında konuşur gördüm. Bir kaçı da benim yanıma geldiler ve benimle sanki ötedenberi aşina imiş gibi teklifsiz konuşmağa başladılar. Anladım ki bunlar da benim gibi hürriyet ararken bu diyara gelmişlerdir.

Biraz sonra yapının başka yerlerini gezmeğe başladım. sade tefriş edilmiş ve lâkin temizlikten parlıyan oda ve salonların duvarlarına bir çok nefis tablolar, kıymetli levhalar asılmıştı. Levhaların bir çoklarına (Serbest insanlar ülkesi) nizamnamesinin maddeli lâtif hat ile yazılmıştı Eak kat başka yazılar da vardı. Bunlardan bazıları dikkatimi celbetti. Okudum:

«Haris hursunun ateşine yanar ve etrafını yakar»

«Kelâm kâinatın duyduğu ilk ilâhi sestir»

«Tahakküm hayvanlık zamanından kalma bir nakisedir»

«Adalet meleklerin insanlarda gıpte ettikleri bir hislettir»

«Fedakârlık nefsi beşerin en yüksek bir tecellisidir»

«Mahviyet ve tevazu yüksek ruhlara mahsus bir esalettir»

«Grur ve tekebbür ruhun pespaye olduğuna delildir»

Evin bir ucunda uzun ve geniş bir salon vardı. Burası kütüphane idi. Salonun boyunca uzayan bir masanın üzeri gazetelerle, mecmualar ve kitaplar ile kaplanmıştı. Raflara binlerce cilt dizilmişti. Misafirlerden bir çokları burada idiler ve mütalea ile meşgul idiler.

Ben de masaya yanaşım. Gözüm bir kitaba ilişti. Kitabın üzerindeki şu serlevha :

“*Serbest insanlar ülkesinin tarihçesi,*”

Merakımı uyandırdı. Hemen okumağa başladım. Bu bir tarih değil, bir facia idi. Şimdi içinde bulunduğum bu ülke neler geçirmiş, neler?...

Asırlarca hürriyet için mücadele etmiş! Bugün bu kadar rahat ve sakin olan sokaklarında insan kanından kanallar akmış. Kâh ahali bir birine tutuşmuş, birbirini öldürmüş, yakmış, harap etmiş, kâh birlikte müstebitlere karşı mücadele etmiş, kâh yenilmiş, kâh yenmiş! Ve nihayet hürriyet tamamen yerleşmiş ve iki asırdanberi artık

bu mes'ut belde huzur ve sükûn içinde müsterih
bir hayat geçirmekte imiş!

Kitabı kabarken içimden ihtiyarsız şu sözleri
söyledim:

«Hür olmak ne kadar güç imiş!»

★
* *

Hürriyet bir güldür

İki gün sonra pirlar geldiler ve birisi bana:

— Yasayı okudunuz mu? Ezberlediniz mi? Di-
ye sordu.

— Okudum ve ezberledim. Fakat bazı madde-
lerini anlayamadığımdan izahat vermenizi rica ede-
ceğim. Yalnız evvelce bana bu yasanın umumî
hikmetini anlatır mısınız? O ne içindir, hangi mak-
satla yapılmıştır?

— Memnuniyetle! Bilmelisiniz ki hürriyet bir
kültür, bir hars mes'elesidir!

— Anlayamadım. Biraz daha açık söyler misiniz?

— Söyleyeyim. Hiç bahçe ile uğraştınız mı?

— Uğraştım.

— O halde izahatım kolaylaşır. Bahçe ile uğ-
raşırken görmüş olacaksınız ki bir ağacın, bir gül-
veya çiçeğin tutup yetişebilmesi için o ağacın
gül ve çiçekğin tabiatından çıkan şartlara bakmak

lâzımdır. Yoksa tutmazlar, yetişmezler. Şimdi hürriyet te bir güldür, bir çiçektir. Onun da tutması ve yetişmesi için tabiatının istediği şartlara bakmak lâzımdır.

— Bu şartlar nedir?

— Ülkemizin türküsünü bellediniz mi?

— Belledim.

— Orada deniliyor ki: « Hürriyet şuurun cevheridir, şuur da insandır.» Binaenaleyh bu cevheri aşılarken insana bakmalıdır. İnsana bakılmazsa cevher tutmaz. Hele uzun müddet istipdat altında ezilmiş olan muhitlerin hürriyetle aşılması hiçte kolay bir şey değildir. Zira istipdadın saltanat sürdüğü yer insanın ruh ve kalbidir. İstipdat burada yerleşir, burada tahtını kurar, burada tacını takınır! Bazan siz istibdadı yıkılmış zannedersiniz ve filen de istibdadın göze görünen alâmetleri kalkmış bulunur.

Fakat hakikatte ise onu her tarafta ve herkeste henüz yaşar bulursunuz! Meselâ ağızları köpük dolusu hürriyet isteyenler görürsünüz ki komşusunun hürriyetine tahammül etmezler. Bu hürriyetin gendilerile ilk tesadümünde tehevür ederler karşısındaki adamı mahvetmek isterler!! Çünkü hakikatte istibdadın tahtı henüz kırılmamıştır, ruhlardan, gönüllerden sökülüp atılmamıştır.

İşte bunun içindirki bu gibi yerlerde hürriyet ~~ekseriyetle anarşiye çevrilir.~~ Çünkü evvelce bir şahısta toplanan istibdat bu kere kendini her kes-

te devam eden izleri ile göstermeğe başlar ve herkesie tutuşturur ve herkes herkesin üzerinde hürriyet namına zorbalık yapmağa kalkışır. Fakat bu halin de uzun müddet devam etmesi mümkün olmadan, nihayet gene hürriyet namına herkesi susturmak ve herkesi kendi kını içine sokmak ihtiyacı hasıl olur.

Bu suretle istibdadın mânevî köklerini ve izlerini kendi içlerinden söküp atmamış olan muhitler anarşi ile hürriyetsizlik arasında dolaşmak mecburiyetinde kalırlar ki bir cemaat için akibeti meçhul feci bir sersemliktir. İşte serbest ülke yasası cemaati bu feci sersemlikten korumak için yol gösterir. Bu yasanın hedefi istibdadın ruh ve kalplerdeki tahtü tacını yıkmak ve yerine hürriyetin tahtü tacını kurmaktır.

— Anladım üstat. Yasanın bütün kıymetini kavradım. Şimdi de müsaadenizle maddelere geçelmi!

“Yalan,, “riya,, ve “tababus,,

— Yasanın başıuda birinci maddesi olmak üzere yalanın yasak olduğundan bahsolunuyor. Demek ki bu cürme hususî bir ehemmiyet veriyor.

— Evet!

— Neden? İnsan olur da hiç yalan söylemez olur mu?

— Hür insan yalan söylemez. Yalan zayıfların, zelillerin, korkakların işidir. Halbuki hür olabilmek için kuvvetli, cesur, azimkâr olmalıdır. Sonra yalan hakikati saklamak ve örtmek için bir çaredir. Hakikat saklandığı yerde batıl hâkim olur, ve batıl hâkim olduğu yerde hayir kalmaz. Kendini bilen bir cemaat buna elbette ki müsaade etmez. İşte bunun içindir ki serbest insanlar ülkesi bu cürme hususî bir ehemmiyet vermektedir.

— Anladım üstat ve mazinin bir çok karanlık tarafları nazarımda derhal aydınlaştı. Fakat büyük bir cemaatin içinden yalan nasıl kalkar?

— Bu bir terbiye mes'elesidir ki aileden ve mektepten başlar ve cemaatle biter. Aile ve mekteptir ki çocukların ilk ruhî temellerini atarlar. Çocuk anne ve babasını ve muallimini taklit eden bir mahlûktur. Yalancı anne ve baba ve muallimin yetiştirdikleri çocuklar da mutlak yalancı olurlar. Binaenaleyh anne, baba ve muallim çocukların yalana alışmamalarına azamî dikkat etmekle mükelleftirler ve bunun için de ilk ve en müessir vasıta kendilerinin yalandan sakınmalarıdır.

Sonra bunlar çocukların kendiliklerinden yalan söylemelerine asla müsaade etmemelidirler. En ufak ve en masum bir yalana dahi tahammül edilmemelidir. Hulâsa çocuk aile ve mektepten çıkıp cemaate kavuştuğu zaman yalanın menfur ve iğrenç bir illet olduğu hissi ile dolu olmalıdır.

Cemaate gelince, o da yalana karşı kuvvetli

müeyyedeler koyarsa, meselâ serbest insanlar ülkesinde olduğu gibi, yalancıyı içinden atarsa, yalan cemaattan kalkar. Fakat aksine olarak meharetle söylenmiş bir yalanı zekâ eseri sayan veya yalancılıkla elde edilmiş bir muvaffakiyeti tasvipkâr bir tavırla karşılayan, ve hele yalancı olduklarına kani olduğu insanlara hürmet ve ikram eden bir cemaat yalancılık Metinin bütün zilletlerine ve bütün felâketli neticelerine boyun eğmek mecburiyetinde kalır.

Böyle bir cmaatte kimse kimseye inanmaz, itimat etmez ve binaenaleyh ne müsterek bir faaliyet ve ne de müsterek bir teşebbüs imkânı olur. Her türlü inkişaf ve yükselme imkânı kalkar ve yavaş yavaş tereddi ve izmihlâle doğru sürüklenip gider!

— Ah, üstat! Ben bu halleri ta ötedenberi müşahade etmekte idim. Fakat sebebini şimdi anladım. Şimdi lûtfen ikinci maddenin de hikmetini anlatır mısınız?

— Memnuniyetle!

— Bu madde mucibince riya ve tabasbus, taşlanmak gibi müthiş bir ceza ile cezalanırmış. Doğrusu, ben bu şiddetin hikmetini anlayamadım. Makam ve kuvvet sahibi adamlar methü sitayiş edilmezler mi? Edebiyatta ki bunca parlak kasidelerin hiç kıymeti yok mudur? Bir de şu var ki her nevi nimet ve saadet bu kuvvet ve makam sahiplerinin ellerindedir, bazan tam bir

Siyasal Bilgiler Oulu
Kütüphanesi Demirbaş

No. A — 8302

mukadderat, bir tali, bunların bir tek bakişına bağlı olur. Bu vaziyette onların gururuna okşamak tabii olmaz mı?

— Anlıyorum ki bu heldenin kaideleri sizin gibi istibdat adetine alışkın olan insanlar için garip görünür. Fakat söyle göreyim, sen hür ve serbest olmağa kat'i karar verdin mi?

— Verdim.

— O halde kendini değiştireceksin?.. Çünkü bütün o saydığın şeyler senin köle ve esir olduğun zamanlara aitti. Halbuki sen zincirlerini kırdın, serbest olmağa azmettin. Bilmelisin ki müdahene kölelerin, esirlerin işidir. Ruhun, pespaye, zelil ve miskin olduğuna delildir. Mütebasbıs adamda şeref ve izzeti nefis olmaz. Böyle bir adam muhatabı olan insanı da bozar. Onda gurur, tekebbür, hakikate, hakka tahammülsüzlük gibi fena sıfatların uyanmasına sebep olur.

Hele Şark cemaatlerini içlerinden yiyip kemiren illetler arasında bu müdahine ve tabasbus en korkuncu ve en tahripkâridir. Yılan zehiri gibi ta beynin ve kalbin içlerine kadar sokulur, vücudü çürütür, felce uğratır!

Şark kasidehanları bilmiyerek ve farkına varmıyarak milletlerine en çok fenalık yapmış insanlardır! Yazdıkları yazıların parlaklığı nisbetinde manevî tahripler yapmışlardır. Çünkü o nisbette de cazibeli olmuşlar, taklitçiler ve peyrevler bulmuşlardır.

Ne gariptir ki bu kasideler hür olmak isteyen aynı cemaatlerin mekteplerinde hâlâ da edebî nümune olmak üzere okutturulmaktadır! Acaba bunların yaptıkları fenalığın farkında mı değildirler? Acaba şüirin, musikinin genç kalpler ve dimağlar üzerindeki tesirleri takdir mi edilmemiştir?

Ne olursa olsun, hür olmak isteyen bir cemaatin bu hareketi ekini ekip üzerine kükürt serpen bir çiftçinin hareketinden farklı sayılmaz! İngiliz kanunu daha on beşinci asırdanberi kralın methedilmesini, zemmolunması kadar menetmiştir. İşte hür olmak isteyen bir milletin hareketi!!...

Hürriyetle casusluk !

— Fakat üstat, büyük adamlara hürmet ve taazim hakşinashık vazifesi değildir mi?

— Şüphesiz ! Fakat hakikî hürmet ve tazimle tabasbus ve yaltaklık arasında ayrılık tamdır.

— Nasıl ?

— Söyle ki: Hakikî hürmet ve muhabbet doğruluk ve samimiyet ister. Doğruluğun ve samimiyetin şartı da, düşünülen fikri, duyulan hissi olduğu gibi söylemektir. Candan sevdiğiniz bir adamın, meselâ, oğlunuzun, kardeşinizin, aziz bir dostunuzun eksiklerini söylemeği, yanlışlıklarını düzeltmeleri için öğüt vermeği kendiniz için bir borç saymaz mısınız ? Milletin yetiştirdiği büyük

adamlar, oğuldan, kardeşten daha aziz, daha kıymetlidirler.

Çünkü bunlar umumî ve müsterek saadet ve bahtiyarlığın kaynağıdır. O halde onlara karşı daha samimî, daha doğru olmak daha esaslı bir borç olmalıdır. Halbuki riyakârlar ve yaltaklar bunun tam tersini yaparlar.

Büyük adamlara taşımadıkları sıfatları ve kabiliyetleri dahi verirler, eksiklerini ve yanlışlıklarını yüksek faziletler gibi gösterirler. Doğruyu, hakikati onlardan saklarlar, onları daima eğri yollara sevkederler ve bütün bunları sırf şahsî ve hasis menfaatlar elde etmek için yaparlar.

Esasen dalkavuk ve yaltak adam doğru ve dost olamaz ki... Doğruluk ve dostluk gibi yüksek faziletler aşağı ruhlu adamların işi değildir. Tali'nin ilk dönüşünde bunlar büyük adamlara arkalarını çevirirler : alaya, küfre, hucuma başlarlar ve bu kere de kuvveti elde etmiş olan makam sahibi yeni adamların etrafını kuşatırlar.

— Ne kadar haklısınız üstat ! Bu feci dönemliklerin acı manzaralarına kaç kere şahit oldum. O zamanlar vatandan usanmamak, ve vatandaşlardan iğrenmemek için ne kadar kendi nefsimle oğraştım.

— Evet ! Dalkavukluk ve yaltaklık bir cemaati alçaltan en korkunç bir yoldur.

— O halde üstat, insanlar bundan neden hoşlanıyorlar.

— Zayıflıklar onun için! Fakat bu işte en büyük kabahat cemaatindir. Fena sıfatların yayılmasına meydan vermemek cemaate düşer. Çünkü sonunda gene en çok zarar görecektir cemaattir.

— Anlıyamadım üstat?

— Anlatayım : Bir ağaç için çiçek ve meyva ne ise, bir cemaat için de büyük adamlar odur. Malûmdur ki ağacın cinsini yaşattıran, onu devamlaştıran çiçek ve meyvadır. Cemaatleri de yaşattıran, devamlaştıran ve yükselmeleri için yol gösteren yetiştirdikleri büyük adamlardır.

Hakikatte bir cemaatin varlık kuvveti fikir, san'at, ilim, askerlik ve sair sahalarda yetiştirdiği büyük adamların adet ve kıymetleri ile ölçülebilir. O halde büyük adamlar yetiştirmek, onları muhafaza eylemek bir cemaat için bir hayat mes'elesidir. Ve büyük adamlar yetiştiği zamanlarda kendini bilen bir cemaat onlardan azamî faideyi elde etmeğe çalışır, hayatlarının her dakikasından behremant olmağa koşar. Hele onların israf olunmalarına ve bozulmalarına asla tahammül etmez.

Çünkü büyük adamlar her gün ve her zaman yetişmezler. Bazan bir millet asırlarca hâmile olduktan sonra onlardan birisini doğurur ve bazan da bu doğurma ameliyesi pek çetin, pek korkunç olur.

Binaenaleyh kendini bilen bir cemaat bu gibi evlâdını gözbebeği gibi korur ve onlardan azamî

faideyi ekle etmeğe çalışır ! İşte bunun içindir ki hur ülkede müdahane ve tabasbus taşlanmak gibi ağır bir ceza ile cezalanır. Çünkü müdahane ve tabasbus bozucu âmiller arasında en korkuncudur !

— Anladım üstat ! Bu izahatınız, geçmişin bir çok karanlık ve acı taraflarını aydınlattı. Şimdi de lûtfen nizamnamenin beşinci maddesini izah eder misiniz ?

— Memnuniyetle ! Bu madde diyor ki : « İltibercilik yapanlar serbest ülkenin vatandaşı olamazlar. »

Bilmelisin ki hürriyetle casusluk yanyana yaşayamaz. Casusluk olan yerde hürriyet olamaz, hürriyet olan yerde de jurnalculuk olamaz. Bunun içindir ki istibdadın kullandığı en tesirli vasıta jurnalculuktur. İstibdat için birinci dilek vatandaşlar arasında karşılıklı inanma ve itimat iplerini çözmektir, ve biri birine karşı tereddüt ve şüphe üflemeğidir.

Bunun için de kullandığı en kuvvetli vasıta jurnalculuktur.

Jurnalculuk revaç bulduğu bir yerde kimse kimseye inanmaz. Herkesten herkes ürker. Aradan doğruluk ve açıklık kalkar. Yerine yalan ve iki yüzlülük geçer ve birlikte iş görmek imkânsız olur. Bu hale gelmiş olan cemaatler ipliği çözülmüş kumaşa benzerler, her türlü mukavemet kabiliyetini kaybederler ve zorbalığa karşı gelemedikleri gibi, ilim, san'at, ticaret ve sair yollarda

u içindir ki
anmak gibi
dahane ve
rkuncudur!
geçmişin bir
tı. Şimdi de
izah eder

ki: «İlla-
andaşı ola-

anyana ya-
et olamaz,
naz. Bunun

sirli vasıta
vatandaş-
at iplerini
t ve şüphe

etli vasıta

erde kimse
ürker. Ara-
ne yalan ve
ek imkânsız
ipliği çözül-
tavemet ka-
rşı geleme-
ir yollarda

Jahî birlikte yürüyemez olurlar.

Tabiidir ki serbest ülke bu kadar zararlı bir şeye tahamül etmez, Biz vatandaşlarımızın ruhunda ta çocukluktan bu illete karşı nefret ve iğrenme duygusu besleriz. Çocuklarımızın birbirinden şikâyetlerine iyi gözle bakmayız. Aralarında çıkan iftira ve isnat hâdiselerini şiddetle cezalandırırız. Arkadaşının her hangi bir işini haber veren çocuğu, başkalarına ibret olmak üzere teşhir ederiz. Hulâsa işimiz ve sozümüzle jurnalcılığın iğrenç bir illet olduğu duygusunu genç kalplere aşılarız ve bunlar büyüdükten sonra yasaya bakkarlar ve bu suretle ülkeden jurnalcılık kalkmış olur.

— Üstat! verdiğiniz izahat bütün varlığımı altüst etti. Biraz kendimle kalmak, düşünmek ihtiyacındayım. Müsaada buynrursanız bu günlük bu kadarla iktifa edelim.

— Pekâlâ! İki gün sonra yine geliriz. — dediler ve kalkıp elimi sıkarak çıktılar.

Bir miting: Hatiplerin sözleri

Ah bu nasıl ülke! Serbest olmak ne kadar zor bir iş imiş!. Acaba alışabilecek miyim? Acaba hür olabilecek miyim?! Evelce bu iş ne kadar kolay gözüküyordu! Halbuki asıl müşküller sonrada imiş. Tarihin ruhlar üzerinde bırakıp gitmiş

olduğu izleri vardır ki insanı esir eden asıl bunlar imiş. Şimdi bütün bu izleri birer birer çekip sökmek lâzım imiş! Yalan söylememek, müdahane etmemek, cesur olmak, hakkı müdafaa etmek, korkmamak, dosdoğru söylemek... Bu ne ağır şartlar!

Kuvvet ve makam sahibi birisinin yanında nasıl korkulmaz, dosdoğru söylenir, tabasbus edilmez? İnsan böyle birisini gördüğü zaman içi bulanıyor, başı tutuyor, boynu kendi kendine eğiliyor ve dili kendinden methü sitayişe başlıyor!

Hele bir arkadaşım vardı, hiç unutmam, telefonla konuştuğu zaman nazır yanında imiş gibi rengi atar, ceketinin düğmelerini kapatmağa başlar, sağ elini yerlere kadar uzatır ve yüzü baştan başa gülmek kesilerek rabitasız kelimeler kekelemeğe başlar:

«— Evet efendimiz! Sayei âlinizde... Günah küçüklerden, af büyüklerden»... Gibi cümleler kullanır. Sonra telefonu hiddetle yere atar, sandalyenin üzerlne yayılır ve soluk alarak:

«Ah! Ölecektim! Ne hiddet, ne hiddet! Dün kendilerine bir rapor vermişim, mahtumlarının dairedeki münasebetsizliklerinden bahsetmişim. Köpürmüş, ama, ne köpürmüş! Fakat bereket versin yatıştırdım! Oh»

Biz o zamanlar bu arkadaşla alay ederdik. Fakat hakikatte hepimiz onun gibi idik. Şimdi iliklerimize kadar işlemiş olan bu illetleri nasıl

söküp atacağız? Helecandan, teheyyüçten uyuyamadım. Bütün gece odamda dolaştım. Sabaha doğru yorgunluktan bitap düşüp, dalmışım. Gözümü açtığım zaman güneş epeyce yükselmişti. Başımda ağrı vardı, açık hava ihtiyacını duydum.

Sokağa fırladım. Bulunduğum evin komşuluğunda büyük bir park vardı, oraya girdim. Bahçıvanlar bahçeyi sulamakla meşgul idiler. Ötede cesim bir heykel gördüm. Yanına yaklaştım, üzerinde şu yazıyı okudum:

« Serbest ülkenin ilk hürriyet kahramanı »

Bahçıvanlardan birisine yanaştım, parkın adını, kahramanın kim olduğunu sordum.

— Ecnebi misiniz?

— Evet, yeni geldim!

— Burasına hürriyet parkı derler. O heykel de istibdada karşı ilk hürriyet bayrağını kaldıran bir vatandaşdır. Ülkemiz bu kahramana tapar.

Bu meyanda parka katile katile adamlar gelmeğe başladı. Biraz sonra parkın muhtelif yerlerinde mitingler kuruldu.

Birisine yanaştım: Genç bir delikanlı heyecanla bir şeyler söylüyordu. Kulak verdim, Hükûmeti tenkit ediyormuş. Hükûmetin fırka programına sadık kalmadığını, henüz sokaklarda işsiz vatandaşlar dolaştığını, henüz yapılmış olan istatistiklerden memleket nüfusunun yüzde ikisinin okumak yazmak bilmediği anlaşıldığını, ve bunun memle-

ket için bir âr ve şin olduğunu heraretle bir lisanla izah ediyordu.

İkinci bir guruba yanaştım: Burada da orta yaşlı zayıf bir adam, genç nesilde gördüğü eksiklikleri sayıp döküyordu. Cençler maddiyata çokça dalmışlar imiş, iş adamı olmak havesi ile yüksek beşerî ve vatanî alâkalardan uzaklaşmakta imişler, ve bunun da neticesi olmak üzere eserleri cılız ve cansız, muhayyeleleri boş ve kof, seciyeleleri gittikçe gevşekliğe doğru eğilmekte imiş. Hatip bu alâmetleri gelecek için korkunç sanıyor ve buna çare olmak üzere maarif sisteminin değişmesini istiyordu.

Üçüncü bir gurupta – güzel ve genç bir hanım kadınların siyasi haklarından bahsediyordu. Hatibin sözlerinden anladım ki serbest insanlar bellesinde kadınlar her türlü haklarda erkekler ile beraber imişler. Yalnız beldenin reisi olmak hakkı kendilerinden esirgenmiş imiş. Tenkit ettiği nokta da bu idi.

Hatip diyordu ki:

«— Nasıl olur da kadının yetiştirdiği oğul bu makama gelir de kendisi gelemez? Bize fizyolojik hususiyetlerden bahsediyorlar! Sanki erkeklerin hepsi her türlü fizyolojik eksiklikten temiz imişler! Deli evlerine, hapisanelere gidiniz; cinayet istatistiklerini okuyoruz. Zannetmem ki netice erkek lehine olsun! O halde ileri sürülen bu endişe sırf bahanedir. Erkek zorbalığını devam

ettirmek için erkeklerin ötedenberi kullandıkları silâhların son körlenmiş enkazıdır. Fakat kadın devam eden mücahadesi ile ötekileri nasıl kırdı ise bu son enkazı da süpürüp atacaktır ve nihayet erkekler anlayacaklardır ki sığındıkları bu son ilticagâhın dahi kendi şerefleri ve izzeti nefisleri için bile kadınlığa açılması lâzımdır. Serbest insanlar ülkesinde bir tek ferdin bile ötekilerden hukukça aşağı olması bürriyet için bir lekedir. Bu âr ve lekeyi kadın silip temizliyecektir.»

Ötede daha başka guruplar vardı. Fakat ben artık yorulmuştum. Bir iskemle üzerine oturdum ve şimdiye kadar görmediğim, duymadığım bütün bu yeni manzaralar etrafında düşünmeğe başladım.

« Burada vatandaşlık bir ağdır ki, içine giren insanlar bir birine bitişik halkalar gibidirler »

Bana en ziyade hayret veren şey hatiplerin eda ve üslûpları idi. Gördüm ki bunlar tenkit ve muahezelerini yalnız vak'a ve hâdiseler üzerine dayatıyorlar. Sözlerinde karışık, şüphe verecek tereddüde götürecek hiç bir nokta bırakmamağa dikkat ediyorlar. Bununla beraber sözleri temiz ve hürmetkardı. Tenkit ettikleri adamların izzeti nefislerini kıracak bir tek kelime kullanmaktan çekiniyorlardı. Onlara karşı hürmet gösteriyorlardı. Aynı zamanda dinliyenlerin gözlerinde

ki ifadeden, yüzlerindeki ciddiyetten anladım ki tenkidin bu tarzı daha çok tesir ediyor. Daha faidelidir. Bu yeni görüşüm bana ihtiyarsız kendisi memletimdeki tankitleri hatırlattı !

Aman, o ne çirkin taşkınlıktı ! O, ne küfürler ne sövüşlerdi ? O ne karışık kelimeler, kapalı işaretler, örtülü ve iğrenç imalardı ! Bazan öyle bir hal oluyordu ki dinliyenler ve okuyanlar nefret ederek kulaklarını tıkıyor, gözlerini yumuyor ve her traftan bu boğucu çirkefe karşı bir set çekilmesi talep olunmağa başlıyordu. İşte o zaman bir kuvvet çıkıyor, hem söyliylenlerin ağzını ve hem dinliyenleri kulaklarını sımsıkı kapatıyor ve bu kerede insanlar sükûttan, sessizlikten boğulmağa başlıyorlardı !

Ah, o ne felâketli ifrat ve tefritti ! Anladım ki hür olmak yalnız isteğe, arzuya bağlı değilmiş ! Birde iusan kendini terbiye edip efendi yapmak lâzım imiş !

— Evet, evet efendi olmak lâzımdır !

— Kiminle konuşuyorsun azizim ?

Çevrildim baktım. Meğer ki ben hayalimle konuşurken misafirhane arkadaşlarımdan birisi yanıma oturmuş ve benim sesimi işiterek heyret etmiştir. Dedim ki:

— Daldım. Gördüklerimle, geçirdiklerimi hayalimde mukayese ederek ihtiyarsız o sözleri söyledim !

Arkadaş gülümsedi :

— Hep aynı hali geçirdik, dedi.

— Demek ki siz çoktan buradasınız ve ülkenin bütün ahvalini bilirsiniz ?

— Evet ?

— O halde rica ederim söyleyiniz. Bu mitingler her gün mü olur ?

— Hemen her gün. Burası adeta umumî bir mekteptir. Ülke ahalisinden herkes alâkadar olduğu mes'eleler hakkında burada malûmat alır.

— Ne güzel bir âdet !

★
★ ★

Ertesi gün pirlar gene geldiler. Birisine hitaben :

— Onuncu maddede deniliyor ki tesanüt borçtur. Bu ne demektir ?

— Evet ! Serbest ülkenin fertleri arasında tesanüt esastır. Bakınız hür olmiyan yerlere ; orada fertler ve aileler ayrı ayrı yaşarlar, aralarında alâka ve münasebet pek azdır. Zaten başları üzerinde duran istibdat yumruğu bunların birbirine yaklaşmasına, birlik kurmasına meydan bırakmaz, Burada esas ayrılıktır ; egoizmdir. Vatan-
tandaşlar birbirine yabancı kalır, herkes herkese karşı lâkayt durur. Böyle bir cemaatin fertlerini ezmek kolay olduğu gibi, cemaat kendisi de cansız, kansız bir [paçavra gibi atılır, tutulur, kendisi ile oynanılır.

Serbest beldede ise esas birliktir, diğerendişliktir. Burada herkesin herkesle alâkadar olması, birbirinin mukadderatlarına iştirak etmesi bir düsturdur. Burada vatandaşlık bir ağıdır ki içine giren insanlar birbirine bitişik halkalar gibidirler. Halkalardan birisine arız olan bir illet derhal diğerlerine akseder, onları muztarip ve rahatsız kılar ve o illet kalkmadıkça bu umumî ve müsterek rahatsızlık devam eder.

Burada herkes herkesin hakkının, şerefının, izzetinin kefilidir. « Bana ne ? » « Zevk onun mirsatı ibretten temaşasındadır » « Ey efendi sen mi kaldın dehre verecek intizam » gibi hotkâm gibi düsturlar bu beldeden koğulmuştur.

— Ah üstat ! Sizi zevkle, helecanla dinliyorum. Fakat eyvah ki benim şimdiye kadar alıştığım âdetler, an'aneler hep bunun tersinedir. Ben kendimi nasıl değiştireceğim ! Allahım, hür olmak ne kadar müşkülmüş !

— Evet, oğlum. Hür olmak kolay değildir. Kölelik daha kolaydır. Köle kendisini başkasına teslim eder, iş biter ! Hür ise bilakis başkasını düşünmekle mükelleftir. Görmedin mi, kale bekçilerinin ilk sualı: « Başkalarını sever misin ? » Ol-du. Başkasını sevmek onun yolunda nrahatsızlığa, ıztıraplara katlanmak demektir. Yalnız bu vasıta ile ki vatandaş hem kendini ve hem de başkalarını kurtarabilir.

Fakat sen şimdiye kadar başka usule alıştım.

Sen rahat ve neyatını cemiyetin haricinde aradın. Yalnız kendi nefsini düşündün. Onun içindir ki hep tenezzül ettin, hep alçaldın, hep rahatsızlık içinde yaşadın. Şimdi sen hür olmağa karar verdin ve binaenaleyh kendini terbiye etmeğe, ve serbest ülkenin kaidelerine alışmağa çalışacaksın.

İçinde yaşadığın cemaatin mukadderatına kayıtsız kalmıyacaksın, onun hakkını, hukukunu, menfaatini, şeref ve izzetini benimsiyeceksin, onun fakirlerini, çocuklarını, cahillerini düşüneceksin. Bunlar için kurulmuş olan yardım, koruma, okutma ve sair teşekküllere yazılacaksın! Bu belkede bir tek fert yoktur ki vatandaşlarına hiç olmazsa beş altı iç timai bağla bağlanmış olmasın! Onun içindir ki birisine dokunuldu mu, bütün o bağlar harekete gelir ve bütün cemaat bir tek şahıs gibi hareket eder.

— Ah böyle bir cemaate ne mutlu!

Halk idaresinde devlet!

— ... Şimdi lütfen 11 inci maddenin mefhumunu izah buyururmusunuz? Bu madde diyor ki: «Beldenin işleri ile meşgul olabilmek için ehliyet şarttır.»

— Oğlum! Bu usul beldenin saadeti için esastır. Hür olmıyan memleketleri bir tek şahıs idare eder. Hükümdar denilen bu adamın iradesi ha-

kimdir. Herkes ona itaat etmekle mükelleftir. Bu gibi memleketlerde vatandaşların refah ve sadetlerinden ziyade o tek adamın keyfi gözetilir. Binaenaleyh bu adam istediklerini - ehil olsun olmasın - nasbu azleder. Hatta burası ehliyetsizler için daha müsaittir. Zira kıymetler ehliyetten ziyade kendini o tek şahsa beğendirmek meziyeti ile ölçülür. Entrika, dalkavukluk, gözdelere çatmak hile ve desise bu usulün vasıtalarıdır. Bu suretle memleket işleri ehliyetsizlerin ellerinde kaldıktan başka memleketin umumî ahlâkı da bozulur. Genç nesil muvaffak olmak için yol ararken gördüğü misal ehliyet ve fazilet olmadığından ilme, fenne, ciddiyete, çalışkanlığa, doğruluğa kıymet vermez, bunların yerine sokulganlığa, dalkavukluğa, kurnazlığa, hile ve desiseye yanaşır. Ve tabiatile gerek fertler ve gerek devlet gittikçe alçalır ve sonunda tamamen bozulur. İstibdatla idare olunan bütün memleketlerin sonu bu olmamış mıdır? Burada memleketi yıkan amil hakikatte istibdatın kendisi değil istibdat usulünün münevver zümre üzerine icra ettiği tahripkâr manevî tesirlerdir.

Fakat hakimiyet halkın elinde bulunan yerlerde memleket idaresi halk arasından intihap edilen adamlara verilir. İntihap tabiatile ahlâka liyakate, ehliyet ve ihtisasa dayanır. Bununla beraber bilmelisin ki istibdat hakim olduğu zamanlar devlet pek çok şeylere karışmazdı. Askerlik, ecnebi devletler ile münasebat, dahilde inzibat

gibi bilhassa haşmet ve azamet veren işler ile meşgul olurdu. Bütün dikkatini bu sahalara hasrederdi, Memleketin diğer işlerine ya hiç bakılmazdı, veya bunlar ikinci derecede kalırdı. Meselâ maarifle, ticaretle, ziraatle, yollar ile, sanayi ile istibdat kendisini fazla yormazdı. Umumî sıhhat ve içtimai muavenet gibi işleri asla düşünmezdi. Halbuki milletler kendi mukadderatını ellerine aldıkları zamandan itibaren milletin hayatı ile asıl alakadar olan bu işler devlet faaliyetinin başlıca mevzu oldu. Fakat bu işleri görmek kolay değildir. Her naehil onların altından çıkamaz. Kafa ister, bilgi ister, Bununla beraber devlet faaliyetinin bunca artması tabiatile her memlekette vergileri çoğalttı, ağırlaştırdı, bütçeleri kabarttı. Ahaliden alınan milyonlarca paralar bu işlere sarfolunmak üzere beş on adamın ellerine verilmeğe başlandı. Binaenaleyh bu adamların emin ve becerikli olmaları esash şart oldu. Halk dışından tırnağından keserek millet işine sarfedilmek için verdiği mühim miktarda paraların emin ellerde olduğuna ve semere verecek bir tarzda sarfolunacağına inanmalıdır!

Binaenaleyh halk idaresinde devlet, istibdatta olduğu gibi, naehiller elinde tecrübe tahtası olamaz. Zaten bu idare ile istibdat arasındaki esas farklardan birisi de şudur ki istibdatta devlet adamlarının ve memurların dayandıkları kuvvet hükümdarın lütfu ve inayetidir. Halbuki halk id-

resinde bunlar yalnız halkın itimadına dayanırlar. Bu itimat kesildi mi, hükûmet ve idare ta temelinden yıkılmış demektir. Halkın itimadı ise açıktır ki yalnız hüsnü ahlâkle, ehliyet ve liyakatle kazanılabilir. Görmüyormusun ki idaresini ahlâkı yerinde, tecrübe ve ihtisas sahibi adamlara vermiş olan serbest ülkeler hergün yükselmekte ve bunun tersini yapan şahsî idareler her gün başı aşağı gelmektedirler?

— Anladım üstat! Bu, bir çok tecrübeler ile isbat edilmiş hakikattir. Fakat o halde yasanın onbirinci maddesine ne hacet kalır?

— Anlıyamadım سوالinizi?

— Demek istiyorum ki idare edenler bu kadar ihtiyatla intihap olunduktan sonra artık bunları murakabe etmek lüzumu kalır mı ki bir de on birinci madde ile her vatandaşın üzerine bu memurları murakabe etmek borcu yükletiliyor.?

— Ha! Anladım. Bilmelisin ki serbest belde murakabe esastır. Zaten başka usuller ile serbest idare usulü arasındaki en açık ve esaslı ayrılık buradadır.

Hürriyet murakabe ile tutunur. Hürriyet demek murakabe demektir. Murakabe olmıyan yerde hürriyet olmaz va olamaz! İşte bunun içindir ki serbest ülkede murakabe vatandaşlar için hem haktır, hem borçtur. Haktır, çünkü kendi hayatlarına, kendi mukadderatlarına ait bir iştir. Borç-

tur, çünkü bu işin yapılmaması esası bir haktan vaz geçmek demektir.

Serbest ülkeye gelince: Filvaki ülkede memurlar dikkatle, itina ile intihap olunurlar. Fakat unutmayınız ki hükûmet ve kuvvet bozucu âmil-lerdir. Budda kendi nefisini tezkiye etmek istediği zaman ilk işi hükûmeti terketmek oldu. İnsanlar üzerinde hükûmet sürme en saygılı ve en seçme ruhlarda bile tahakküm hevesi uyandırır. Eğer hükûmet sürenler etraftan bakan, gören ve lâzım olduğu zaman tenkit ve muahaze eden gözler olduğunu bilmezlerse, gitgide ve kendileri farkında olmaksızın bile bu heveslerini arttıırırlar ve niha-yet zorbalık yoluna saparlar. Binaenaleyh idare edenlerin kendi nefisleri için bile mürakabenin bulunması lâzımdır. Bu murakabedir ki onlara daima borçlarını hatırlatır. Kendilerini hududu aşmamağa çağırır. Murakabesiz memleketlerde me-mur isterse çalışır, isterse çalışmaz, isterse ka-nuna bakar, isterse bakmaz. Yalnız elverir ki hü-kümdar kendisinden memnun olsun! İşte bunun içindir ki bu gibi memleketlerde memurlâr ekse-riyetle çalışmazlar, kanuna bakmazlar, süi istima-le dökülürler ve devlet faaliyetinin verimi niha-yet hiçe iner. Murakabe olan memleketlerde iş tersinedir!

Serbest memlekette murakabe işi!

« Fakat şurasını da unutma ki, murakabe etmek hür olmak kadar güçtür. Murakabe demek her kesin ağızına geleni söylemek ve haklı haksız başkalarına çatmak değildir. Murakabe-nin bu tarzı murakabesizlik kadar iğrenç ve zararlıdır. Hele şahsiyatta dökülen, iftira ve isnattan ibaret olan murakabeye bizde asla yol verilmez ve buna cesaret eden her vatandaş derhal belde haricine çıkarılır,

Bu belde murakabe, şerefli ve şerefın kıymetini bilen insanlara lâıyk, efendice yapılır. Lissanda nezakete bakmak, tenkit ve mnaheze de şahsiyata dökülmemek ve esas mes'ele etrafında kalmak burada bir kaidedir. Bu kaideye bakmak şartile serbest belde murakabe vataudaşların hem hakları, hem de borçlarıdır.

Bu hakkı ve borcu söylendiğı tarzda ödemi-yen bir vatandaş, yani bir memurun işe bakmadığını veya sui istimal ettiğini bilip te ona karşı tedbir almayan vatandaş bu memur gibi cezalanır.

— Üstat! Bu cihet pek ağır değil midir ? Yukarıda habercilik, bir cürüm gibi cezalanıyor. Burada ise bir fazilet gibi telâkki ediliyor.

— Oğlum ! İki şeyi karıştırıyorsun. Habercilik başka, murakabe başka. Habercilik, kendini saklayıp iftira ve isnat üzerine birisini lekelemektir. Murakabe ise mes'eleyi öğrenerek, kanaat hasıl ettikten sonra meydane merdane ve açıktan atılmaktır; birisinden maksat bir vatandaşı lekelemek, ve vasıta iftira ve isnattır. Diğerinde maksat umumun hakkını müdafaa eylemek, ve vasıta hakikattir.

— Farkı auladım üstat ! Fakat affediniz, sizi yoruyorum. Şimdi de 13 ücücü maddeyi izah eder misiniz ?

— Zaten vazifemiz budur, oğlum. Serbest belde halkı bizi bunun için, yani yeni vatandaşlara bu beldenin nizamnamesini öğretmek için intihap etmiştir.

— 13 ücücü madde diyor ki : « Her memur her cemaat ve devlet adamı her an hayatı hakkında hesap vermekle mükelleftir. »

— Bu da beldenin temel kaidelerindendir. Belde memura verdiği maaş ve tamin ettiği refah mukabilinde ve keza cemaat ve devlet adamına gösterdiği hürmet, itimat ve tahsis ettiği makam ve nüfuza karşılık olmak üzere bunlardan hayatlarını ve faaliyetlerini beldeye hasretmelerini ister. Çünkü belde bu gibi vatandaşların en çok verim vermelerinde alâkadar olduğu gibi bunların dürüst ve doğru olmaları da belde için bir hayat mes'elesidir. Sorarım sizden : Ahlaksız

ve yahut çalışmıyan bir adama şahsî işlerinizi verir misiniz ?

— Hayır !

— O halde bekde nasıl verir ?

— Burasını anlıyorum. Fakat beni şaşırtan cihet bunların hayatları hakkında her an hesap vermek borcudur ? Şahsî ve hususî hayat üstüne varılması caiz olmıyan bir harem değil midir ? Yabancı ellerin ve gözlerin o yerlere sokulması caiz midir ?

— İşte gene karıştıyorsun. İstibdat zamanından kalma aldatıcı bir teraneye kendini kaptırıyorsun. Memur ve devlet adamı kendisini beldeye vermiş ve cemaate vakfeylemiş vatandaşlardır. Bunları kimse zorlamaz ve kendi istekleri, orzuları ile bu sıfatı üzerlerine alırlar. Ve aldıkları günden başlayarak başka vatandaşlardan ayrılmış olurlar. Bu suretle bu vatandaşların haricine çıkmış bulunurlar.

Umum vatandaşlar hakkındaki kayideler buu- lar hakkıda artık tutulmaz. Bunlar devlet hesabına yaşıyorlar ve binaenaleyh devlet bunlardan her an hesap istemek hakkını haizdir. Bundan hoşlanmıyanlar hesap vermediği icap ettiren sıfatı üzerlerine almazlar. Nasıl ki diğer vatandaşlardan kimsenin hesap istemek hakkı salâhiyeti yoktur. Fakat mademki birisi memur ve devlet adamı sıfatını üzerine alıyor, artık onun icabına da katlanmak bir borçtur.

— Fakat memurun ve devlet adamının hususî ve şahsî hayatları yok mudur?

— İşte gene o hırafe! Lütfen bu hususî hayatın hududunu çizer misiniz? Onlar nereda başlıyor ve nereda bitiyor. Meselâ kumar oynamak hususî hayat mıdır, değil midir?

— Hususî hayattır.

— Ticaret etmek? Gazete muharriri olmak?

— Cevap veremeyeceğim!

— Çünkü alıştığım zihniyet kumar oynamayı hususî hayat diye kabul etmiştir. Ticaret ve muharrirliği ise bunun haricinde bırakmıştır.

Halbuki ticaret ve muharrirliğin, kumardan ve müsriflikten kat kat iyi olduğu ufak bir teem mülle anlaşılır.

İkincilerin gerek fert ve gerek cemaat için zararları sayıya gelemeyecek kadar çoktur. Bu illetlere tutulmuş olan bir memur, belleye vermesi lâzım gelem dikkatini, vücudünün ve dimağının sıhhat ve selâmetini, ceyadet ve velûdiyetini başka yerlere sarfeder. Hayalini, zihnini, başka işlerle meşgul eder. Umumun işlerine lâzım geldiği kadar dikkat ve itina edemez, vazifesini ihmale başlar ve faideli, ciddî şalışkanlık yerine tenbelliğe, âmirini, halkı aldatmağa koyulur.

Hususî bir evde verilen müsamere

— İşte size kontrolden azade, hususî dediğiniz hayatın neticeleri ! İşlerini bu gibi adamlara veren ve onları kontrol etmiyen bir belde memur ve bahtiyar olabilir mi ? Zaten istibdat zorbalığına alışkın olan yerlerde hususî hayat bahanesile memurlar bu gibi kontrolden azade oldukları içindir ki vazifelerine bakmazlar, kanuna hürmet etmezler, sui istimale dökülürler ve neticede memleketi harabiye doğru sürüklerler.

Serbest insanlar ülkesinde hayatın bu gibi sun'î ayrılmalara tahammülü yoktur. O bir birliktir ki ayırma kabul etmez. Memur ve cemaat adamı, bütün hayatını cemaate verir ve cemaat te bu hayatın muntazam olmasında alâkadar olduğundan onu kontrol eder. Yukarıda söylediğim misal seni yanlış bir zanna götürmesin. O misal ile ben demek istemedim ki bizim ülkede memur ve devlet adamı ticaret ve muharrirlikle de uğraşabilir ! Hayır, bunlar da yasaktır !

Bütün dimağını, bütün faaliyetini beldeye vermek, bu ülke memurunun borcudur. Ticaret ve muharrirliği bir misal olmak üzere gösterdim ki zihnindeki hurafenin ne kadar asassız olduğunu kolayca isbat edeyim.

— Üstat! Gene kafam altüst oldu. Müsaade buyurunuz bugün de bu kadarla kifayet edelim.

— Nasıl isterseniz azizim.

Üstatlar gittiler. Ben gene tefekküre daldım. Bu beldeye alışmanın çok zor olacağı her gün daha ziyade anlaşıyordu! Ben ne yapacağım? Düşününüz: Daima vatandaşlar ile alâkadar olacakmışın! Memurları murakabe edecekmişin! Devlet adamının hususî hayatı olamazmış! Bu nasıl işler? Nasıl düşünceler?

Ben ki, ömrümde kendimden başka kimseyi düşünmüş değilim! Ben ki, devlet memuru görürken korkumdan yedi mahalle kaçarım! Ben ki, devlet adamı olsaydım bütüü düuyayı kendim yaratmış gibi zannederdim; bu beldenin bu adetleriue nasıl alışacağım?

Bu sualler beni helecandan helecana atıyor, şüphe ve tereddüt içinde kıvrandırıyor. Bereket versin ki o akşam hususî bir evde verilen bir müsamereye davetli idik. Biraz sonra arkadaşlar beni almak için geldiler.

Ev sahibesi bizi salonun kapısı önünde nezaketle karşıladı. Salona dahil olduk. Davetliler toplanmışlardı. Sahne salonun bir ucunda idi,

Perde kalktı. Güzel bir kız serbest ülkenin nağmesini okumağa başladı, Hazır buluanlar ayağa kalktılar ve nağmeyi beraber okudular.

Sonra sahneye uzun saçlı ve gözlüklü bir zat geldi, ve piyanonun önüne oturarak üç parça çaldı.

Bütün salon dinî bir sükût içinde dinliyordu. O ne ilâhî sesti? .. Duyduğum zevki, geçirdiğim heyecanı izahtan âcizim. Sanki melekler beni kanatları üzerine almışlar, göklere çıkarıyor ve orada hayalî bir âlem gösteriyorlardı. Yanımda oturan arkadaş bana doğru eğilerek :

« — Beldenin en meşhur artisti ! Bu üç parça onun kendi eseridir. Bu parçalarda beldenin tarihini musikiye uakletmiştir. O tufanı andıran birinci parça beldenin efsane devrini terennüm ediyor. Orada belde tabiatla uğraşüyor ve tabiat kadar azametlidir.

İkinci parça beldenin teşekkül devrini tasvir ediyor. Kâh sükûnetli ve ahenktar, kâh helecanlı ve mütemevviç olan makamlar beldenin geçirmiş olduğu mücadeleleri gösteriyor. Nihayet saadet ve şükûn içindeki bu günkü devri ilk baharın sabah rüzgarını andıran o aheste mevceler terennüm ediyor. Ah ! Bu ne ilâhî bir deha ! Bütün belde bu ihtiyar adama tapar ! »

Fakat ne gariptir ki burada dahi bir tek alkış çıkmadı ve gelenler saluuu sükût içinde terkettiler.

Bir müdet sonra yeni bir zil bizi tiyatro seyrine çağırıyordu. Oyun başladığı zaman bir de ne göreyim ? O gün kadınlık hakkında parkta nutuk söyleyen hanımla, mitingde söz söyleyen efendiler artist rolünü yapmıyorlardı. Hayret ettim ve arkadaşıma :

— O kadar ciddi insanlar sahneye çıkıp oynuyorlar ! ! Dedim.

— Evet ! Burada böyledir. Banların hususî aile eğlenceleri böyle oluyor !

Hayret ettim.

Oynanan piyesin mevzuu şu idi: Aralarındaki anlaşamamazlık dolayısıyla karı koca birbirinden ayrılmak istiyorlar. Meydanda ciddî bir şey yok, fakat iş inada binmiş, her iki tarafça izzeti nefis mes'elesi olmuş ve mahkemeye düşmüş. Hâkim mes'eleyi anlamış ve işi kanunun tabîî akıntısına dökse ayrılmaktan başka çare olmayacak . Fakat hâkim işte bunu istemiyor ve kurnaz bir yol bulmuş :

El altından karı kocanın çocuklarını çağırılmış ve kendilerine muayyen saatte mahkemeye gelip ana babalarının boyunlarına sarılmağı öğretmiş. Hâkim mahkemeye devam ediyor, İki tarafa öğüt veriyor, uasihat ediyor, ve onları barışmağı çağırıyor. Onlarda içerlerinden ayrılmak istemedikleri halde birbirine kafa tutuyorlar, inat ediyorlar. Nihayet hâkim hüküm vermek üzere olduğunu ilân ediyor ve dinliyenlere dikkat etmelerini söylüyor. Kuru kocanın renkleri sararıyor, dudakları titriyor, fakat inatlarında durmaktadırlar.

Hâkim başlıyor : « Kanun namına » derken iki melek gibi çocuk sahneye atılıyorlar ana ve babalarına sarılıyorlar, altın sesleri ile sahneyi çınlatıyorlar : Baba anne artık dayanamıyarak çocukları birbirinden kışırmağı başlıyorlar. Hâkim de bu dakikadan istifade ederek kocanın elini kadının eline yanaştırıyor ve onları barıştırıyor.

Piyeste karı koca arasındaki anlaşamamazlık, birbirine gösterdikleri inat, birbirleri hakkında dökükleri ço-

cukca suçlar, o kadar gülünç bir tarzta tasvir edilmişti ki salon mütemadiyen kahkahalar ile çınlıyordu!

Ben bu eğlenceyi bizim eğlenceler ile mukayese ederek hem sadeliğine ve hem de sağlamlığına hayran oluyordum: Arkadaşıma çavrilerek sordum:

— Bunlar daîma böyle mi eğleniyorlar?

— Evet!

— Kumar, rakı, meze ve saire olmaz mı? Hanımları poker, filân bilmezler mi?

— Burada kendine hürmet eden kadın kumra ve rakıye yanaşmaz!

Erkeklerin elbiselerine, kadınların tuvaletlerine dikkat ettim. Hepsi sade yerli malından yapılmış fakat pek ince ve zarifti. Zinet ve tecemmülattan eser yoktu.

Kendi kandime:

— Hem sade, hem yüksek! İşte yaşamak san'atı!

İnsanlar korkak doğmazlar

Üç gün sonra pirler gene geldiler. Ve ben birisine hitaben:

— Üstat, yasanın bir maddesi diyorki: «Korkaklıkla serbest ülke vatandaşlığı sıfatı bir yerde olamazlar.» Doğrusu ki ben bunu da anlayamadım.

Korkaklık, insanın elinde olan ve iradesine bağlı bir şey değil ki! Korkak, korkak doğar! Bu bir kabahat değil ki yasa ondan dolayı vatandaşlık sıfatını alıyor!

— Kabahattir! İnsanlar korkak doğmazlar. Onları korkak yapan bizleriz. aile ve mektepte verdiğimiz terbiye, hükûmette kullandığımız usuldür ki vatandaşı korkak yapar. Çocuğa cinlerden perilerden, süpürge sakallardan, devlerden, ruh-lardan bahsederek, korkutmak istersiniz, çocuğun ruhuna ta beşikten korkaklık tohumunu ekmiş olur sunuz!

Böyle bir çocuk büyüyüp hayata karıştığı zaman babasının yumruğu ve polisin değeneyinden başka kendisine akıl öğretecek vasıta bulamazsa tabiatile şahsiyeti kırılır, ruhu ezilir, benliği kaybolur şeref ve haysiyet duygusunu unuttur ve her şeyden tevahhüm ve tevahhuş etmeğe başlar.

Fertlerin bu hali bir cemaat için mahzı felâkettir. Böyle bir cemaatte hakkı, hakikatı müdafaa edecek kimse bulunmaz. İşte bunun içindir ki ta ezelden korku terbiyesi istibdat için bir mesnet olmuştur. Mektepte falaka, ailede yumruk hükûmette dayak bu terbiyenin esasıdır. Maksat fertte şeref ve haysiyet duygusunu öldürmek, gözünü yıldırma, her türlü cesaret kabiliyetini kırmaktır.

Serbest ülkede ise vatandaşta şeref ve haysiyet duygusu ve cesaret kabiliyeti esastır. Burada

gerek aile ve mektep terbiyesi, gerek hükûmet usulü bambaşkadır. Ailede yumruk yerine şefkat ve anlatma, mektepte falaka yerine telkin ve muhakeme, hükûmette deenek yerine kanun ve adalet geçer ve böylece ta çocukluktan kendi kendini idare etmeğe, düşünmeğe ve muhakemeye alıştırılan vatandaşlar hayatta kimseden ve neseneden korkmazlar, tevahhuş etmezler.

Şayet ülkede korkak birisi bulunursa, ülke onu içinden atar. Zira korkaklık aynı zamanda başkalarına geçen bir hastalıktır. Bazen tam bir ordunun dağılmasına korkak bir kaç nefer sebep olur.

— Anladım, üstat! Böyle bir ülkede zaten korkaklık için sebep kalmaz ki insan korkak olsun!

Şimdide lütfen yasanın çalışmak vazifesine ait maddesini izah edermisiniz? Bu madde kudretleri olupta çalışmadan yaşamak ve servet sahibi olmak isteyenleri ülke hesabına cebir ile çalışmağa mahkûm ediyor. Ben bu maddeyi hürriyet mefhumu ile barıştıramadım. Mademki vatandaş hürdür, isterse çalışır, istemezse çalışmaz. Kim ne karışır?

— Görünüşte haklısınız, fakat hakikatte maddeyi anlayamamışsınız. Kudret var iken çalışmadan yaşamak ve servet sahibi olmak hevesi fertler ve cemaatler için aynı derecede felâkettir. Çünkü başkalarının gölgesinde yaşayanlar, yahut servetlerini başkalarının lûflarına borçlu olanlar

saye ve lütuf sahibi olanlara karşı zelil olmak, onların arzularına, isteklerine, boyun eğmek, haklı haksız fikirlerinin önünde eğilmek mecburiyetindedirler.

Şimdi sizden sorarım: Bu gibi insanlar hür olabilirler mi? Bunlarda baysiyet ve izzeti nefis olur mu? Bununla beraber, hunlar kendileri bir şey yaratmadıklarından başka diğerlerinin yarattıkları üzerine uçuşurlar ve zahmet çekmedikleri için nimetin kadrini bilmezler. Umum servetin artmasına engel olurlar ve bu suretle cemaatlerin manevi ve maddî zayıflamalarına sebep olurlar.

Hakikatte bu gibi insanlar meyva veren ağaçların gövdesine sarılmış bitkillere benzerler ki ağacın suyunu emip kuruturlar! Bahçesinin kıymetini bilen ve zevkini düşünen bir baçıvan elbette ki bu gibi tufeylilerin durmasına, yayılmasına meydan vermez, düşmanı ta kökünden kesip atar!

Serbest ülke ise daha insanca hareket ediyor: Bu gibileri ülke hesabına çalıştırır ve bu hareketi ile hürriyeti inkâr değil, onu kuvvetlendiriyor. Çünkü bu hareketi ile fertlerini izzet ve şeref yoluna çeviriyor!...

Burada pirlar kalktılar. Başka yere davetli olduklarından bir kaç gün sonra yine gelmek üzere gittiler.

Sinemada görüp işittiklerim!

O akşam yemekten ve hürriyet nağmesini terennüm ettikten sonra misafirler ile aşağıya indik.

Barada bütün binanın boyunca uzayan bir salon vardı. Bu, hem tiyatro, hem sinema, hemde konferans yeri idi. Bu gece sinema ve konferans vardı.

Sinemada serbest beldenin tarihine ve bugünkü hayatına ait bir kaç levha gösterildi. Tarihî levhalar hürriyet mücadelelerini gösteriyordu. Birisinde istibdat ordusunun şehre hücumu tasvir edilmişti. Şehir baştanbaşa yanıyor. Erkek ve kadın bütün ahali alevler arasında koşarak şehrin divarlarını yıkmak isteyen istibdat askerlerine karşı hücum ediyorlar. Nihayet şehir alınıyor ve ahali katli âm ediliyor.

İkinci levha şehre hakim olan müstebidin zulüm ve şiddetlerini gösteriyor. Hürriyet taraftarları birer birer tutularak hükümdarın huzuruna getiriliyorlar. Ve kısa bir istintaktan sonra başları kesilip sokağa atılıyor.

Üçüncü levha, seneler geçtikten sonra, inkılapçı bir hey'etin karanlık bir yerde içtima ettiğini gösteriyor. İnkılapçılar kıyama karar veriyorlar; gafil saray her taraftan sarılıyor. Muhafız asker teslim oluyor. Korkusundan tirtir titreyen hükümdar ile

zavcesi diz çökerek merhamet dileniyorlar.

Bu günkü hayata ait levhalarda ise eski harabeler üzerinde kurulmuş muhteşem bir medeniyetin eserlerini, cesim fabrikaların işlemesini, ilim ve fen evlerinde ihtiyar âlimlerin tettebbü ile meşgul olduklarını, binlerce temaşacılar ile dolu tiyatroları ve operaları, hastaneleri, darülfünun, akademi ve kütüphane binalarını ve saireyi gösteriyordu.

Sinemadan sonra kanferans sırası geldi.

Sahneye orta boylu, uzun saçlı bir zat çıktı. Beldenin mühim adamlarından ve meşhur hatiplerinden imiş.

« — Size bu gün seciye ile hürriyet arasındaki alâkadan bahsedeceğim » diye başladı ve evvelâ seciye'yi tarif etti. « Seciye ferdin gösterdiği sebat ve metanettir. Seciye hem hayır ve hem şer kaynağı olabilir. Hutkâmlıktan mülhem olan seciye şer kaynağıdır. Hayır kaynağı olabilmek için ferdî seciye mutlak diğerkâm olmalıdır. » dedi ve sözüne şöyle devam etti:

— Diğerkâmlık yani nev'i için şahsî menfaatleri feda etmek hassası, insanı tabiatın üstüne çıkaran bir fiildir. Fakat bu fiil yalnız insana mahsus değildir. Bazı birlikte yaşayan hayvanlarda da bu sıfat gözükmemektedir.

Fakat başkası niçin keudini feda etmek yalnız insana mahsus bir sıfattır. Bu meziyetile insan bütün yaradılışın üstüne çıkmıştır ve yine bu me-

ziyetin inkişafı derecesi iledir ki fertler ve cemaatler arasındaki farklar ölçülebilir! Bir fert ve bir cemaat yükseldikçe bu meziyet artar. Tersine olarak fertler ve cemaatler alçaldıkça bu sıfat azalır.»

Hetip bu fikrini tarihten alınan misaller ile teyit etti ve devam ederek dedi ki :

« — Binaenaleyh hayra doğru giden seciyenin inkişafı içtimaî bir ihtiyaçtır. Geleceğini düşünen bir cemiyet için kendi fertleri arasında bu hisletin yayılmasına ve kuvvetlenmesine çalışmak borçtur. Fertleri, kendilerini umumun menfaati yolunda feda etmeğe hazır buluuhan muhitlerde hem fertlerin ve hem cemaatin saadeti temin edilmıştır. Fakat fertleri muhite karşı kayıtsız ve alâkasız olan muhitlerde hem fertler ve hem cemaat zelil ve perişandırılar.»

Hatip bu fikrini dahi tarihten alınmış misaller ile teyit etti ve sonra bir cemaatin fertlerinde diğerkâmlık hisletinin hangi yollar ile inkişaf ettirildiğini anlatarak dedi ki :

« — Mektepte muallim, ailede anne ve baba, edebiyatta edip, şair ve mütefekkir, ve menfaatperestlik gibi ruhî tezahürata karşı şiddetle mücadele etmekle mükelleftirler. Bu hususte bilhassa muallimler ile edipler müessir olabilirler. Muallimler çocuklarda gözükmeye başlayan hutkâmlık meyillarını derhal bastırmak ve kırmakla mükellef

ve cema-
art ve bir
Tersine
bu sıfat
saller ile
seciyenin
düşünen
u hisletin
borçtur.
yolunda
nem fert-
edilmiştir.
alâkasız
naat zelil
3 misaller
fertlerinde
nkişaf et-

tarafından bu gibi meyillerin menfur olduğu anla-
tılmalı, diğer taraftan da onlara karşı cezaî tedbir-
ler alınmalıdır. Edipler ise eserlerinde diğerkâm-
lılığı terennüm etmelidirler, diğerkâm kahramanları
nümune olarak göstermelidirler. Bir tiyatro sah-
nesinde diğerkâm bir kahramanın hak ve cemaat
yolunda kendisini feda etmesinin ruhlarımız üze-
rine ne kadar derin bir tesir icra ettiğini herkes
nefsi üzerinde tecrübe etmiştir. Muallim ve edibin
bu suretle terbiye ettikleri diğerkâmlık hisletini
cemaat te hayatta fiilen teyit ve takviye etmelidir.
Hutkâmlığa karşı nefret ve kerahet göstermek,
diğerkâmlığı teşvik ve tergip eylemek kendini
bilen bir cemaatin en esash vazifesidir. Diğer-
kâmlıkla hutkâmlık arasında fark gözetmiyen bir
cemaat kendisi bizzat kendine karşı kayıtsız ve
alâkasız kalıyor demektir ki böyle bir cemaat
açıktır ki mes'ut olamaz!»

Hürriyet ile seciye

Hatip bundan sonra asıl mevzua geçerek hür-
riyetle seciye arasındaki alâkayı anlatmağa baş-
ladı ve dedi ki:

«Bu mukaddemeden sonra maksadımın izahı
pek kolaydır. Siz de takdir ettiniz ki hürriyet
yalnız diğerkâm seciyelere dayanır; ve filhakika
hürriyetin maruz kaldığı tehlikelerin kaynaklarını

tain etmek güç değildir. Bunlar umumiyette bir taraftan bazı vatandaşların tahakküm ve tecebbüre meyletmelerinden ve diğer taraftan da cemaatin kayıtsızlığından ibarattır. Şimdi diğerkâmlık seciyesi hakim olan bir yerde ne o meyil, ne de bu kayıtsızlık kalır. Fertlerde tahakküm ve tecebbür arzusu kalmadığı gibi muhitte de kayıtsızlık illeti kalmaz ve binaenaleyh her hangi bir fertte zorbalık arzusu olsa bile muhitteki hasasiyetin ve fertlerdeki fedakârlığın mukavemetine çarpıp ezilmeğe mahkûm olur. Fakat vaziyet aksine olursa yani cemaet kayıtsız ve fertlerde fedakârlık hasasından mahrum olurlarsa hürriyetin daimi tehlikeye maruz kalacağı açıktır.

Hatip bu fikrini dahi bir çok misaller ile teyit etti ve konferansına nehayet verdi.

Ne garip ki hatip burada dahi ne kürsiye çıkarken, ne giderken alkışlandı. Bilâhare anladım ki bu gibi tezahürat serbest belde de yasak imiş! Fakat buna mukabil hütbe baştan aşağıya kadar derin bir sükût içinde dinlendi ve hatip gittikten sonra grup grup ayrılan samiler hitabetin muhtelif kısımları üzerinde uzun uzadıya görüştüler.

Bana gelince hitabet beni ta derinden sarstı. Şimdiye kadar hiç bir konferans benim üzerimde bu kadar tesir icra etmemişti. Anladım ki şimdiye kadar dinlemiş olduğum hitabelerin ekserisi içi boş bir sabun köpüğünden başka bir şey de-

olmalıdırlar. Bir gül imiş. Serbest insanlar beldesi hatibinin üslubu sade, sözleri açık, cümleleri kısa idi. Hatip istiarelerden, teşbihlerden, mecazlardan uzunve seçme cümlelerden dikkatle çekiniyordu ve bütün dikkatini ifade etmek istediği fikir etrafında topluyordu ve bu fikirler o kadar yuvarlak, tok sarıh ve açıktı ki dinleyenlerin ta içlerine kadar işlememesi imkânsızdı, ve gene anladım ki bu beldenin başında bulunan insanlar gece gündüz beldeye ve kurmuş oldukları hürriyet müessiselerine iman ve muhabbet tohumları saçmakla ve kendilerinden sonra beldeyi ve müessiseleri yaşattıracak nesiller yetiştirmekle meşguldürler.

Bu müşahedeler ve hatibin beyan ettiği fikirler bende pek acı hatıralar uyandırdı. Vaktile hür iken neden yeniden esir olduğumun esbabını bu kerre öğrendim, ve vicdanım azap duymağa başladı. Ah biz ne kadar acemi imişiz! Elimize kolaylıkla geçen hürriyetin kendi kendine, kendi faziletile yaşıyacağını zannettik, atıl ve batıl durarak akıntıları seyretmeğe koyulduk! Halbuki hürriyeti muhafaza etmek ne kadar zormuş! Üzerinde çalışmak, gece gündüz durmayarak çalışmak ve bir iman haline koyarak yeni nesle nakletmek lâzım imiş!! Fakat heyhat!!

Serbest insanlığın şartları

İkinci gün üstatlar gene geldiler. Birisine hitaben:

— Üstat, sizi çok yoruyorum, affınızı dilerim. Fakat biraz da umumî esaslar hakkında izahat vermenizi rica ederim. Kal'enin kapısındaki bekçiler benden bir kaç سوال sordular. Cümlesine «evet» le cevap verdim. Fakat itiraf ederim ki bu cevaplarım şüursuzdu, sırf Kal'eye alınmamı kolaylaştırmak içindi. Şimdi bunlar hakkında da izahatta bulunmanızı rica ederim.

— Hatırlıyorum. O bekçiler beldenin pek muhterem vatandaşlarıdır, ve kaleye yabancıları bırakmamak için oraya tayin olunmuşlardır. Suallerden birisi: «Nefsinize hakim misiniz?»dir, değil mi?

— Evet, üstat!

— Bu سوال pek mühimdir. Ülkemizin hususî bir ehemmiyet verdiği bir noktaya dokunur. Hürriyetin ruhu ve kalbi bu noktadadır. Başkalarına karşı hür olabilmek için evvelâ insan kendi nefesine karşı hür olmalıdır. Kendi nefsinin esiri olan birisi hür olamaz.

— Anlayamadım üstat. Bunu daha açık izah eder misiniz?

Evet! Hür olabilmek için insan evvelâ kendi-nefsine hakim olmalıdır. Hür insanlar ülkesinin

nizamnamesinde zikredilerek şiddetle yasak olan sıfatların hepsi nefse esirlik eseridir. Meselâ yalan, müdahane, tabasbus, habercilik, irtikâp, haka ve vatandaşlara karşı kayıtsızlık ve ilâahiri hep o cümledendir.

Bilmelisin ki insanı dürterek harekete getiren âmil içinde taşıdığı arzulardır. Bu arzular kuvvetli ve sürekliyici olduğu zamanlar onlara hırs deriz. Fakat hiç bir hırs kendi kendine ne iyi ve ne de kötüdür. Bunları iyi ve kötü yapan aldıkları yollardır, kullandıkları vasıtalarlardır. Misal olmak üzere hırslar arasında en tanınmış ve en kuvvetlisi olan makam, servet nüfuz ve şöhret hırslarını zikrederim,

Bu hırslar hem eyi ve hem kötü olabilirler, alacakları yollara ve kullanacakları vasıtalara göre! Meselâ, makam hırsını taşıyan bir adamın önünde iki yol vardır.

Birisi çalışmak, vatandaşlara ve vatana hayırlı ve faideli olmak, halkın itimadını yüksek hisletler ile kazanmak ve ilâhir; ikincisi de kuvvet ve makam sahiplerine çatmak, onlara yaltaklanmak, hile ve antirika yapmak vo ilâahir.

Keza servet hırsını taşıyan adamın önünde iki yol vardır. Birisi çalışmak, yaratmak, tasarrufa bakmak ve doğruluğu ile âlemin itibarını kazanmak ve ilâahir. İkinciside kuvvetli adamlara çatmak, onların sayesinde çalışmadan kazanmağa koyulmak, rüşvet, yalan, riya, hile ve saire gibi

yollara sapmak! Şöhret ve nüfus hırsları da aynen bunlar gibidirler.

Şimdi açıktır ki bu hırslar birinci yolları ve vasıtaları kullanırlarsa hem fert ve hem cemaat için hayırlı olurlar.

İkinci yollara saparlarsa zarar kaynağı kesilirler.

— Üstat. o halde neden bütün insanlar birinci yolu tercih etmezler?

— İşte asıl mes'ele odur! Hırs sahibi insan hedefine varmak için önünde gördüğü iki yol arasında tereddüt eder, ve eğer onun ruhunda birinci yolu tercih ettirecek faziletler bulunmazsa ikinci yolu tercih eder!

— Üstat! Bu faziletler neden ibarettir?

— Doğruluk, izzeti nefis, çalışkanlık, mahviyet, tevazu ve saire. Vatandaşın ruhunda bu faziletler inksaf etmiş ise derhal derhal yalan, riya, tekâpu, tabasbus, hile ve saire gibi fena temayüllere karşı gelir ve onları bertaraf eyler. Zayıf ve seciyesiz insanlarda ise mücadele o fena temayüllerin galebesi ile biter. Fakat saydığımız faziletleri elde etmek çetin ve zahmetli olduğu halde fena temayüllerin elde edilmesi ve kullanılması pek kolaydır! Şimdi bu temayülleri taşıyan insanlar hür olabilirler mi? Bunlar yukarıda izah ettiğimiz veçhile başkalarının esiri olmağa mahkûm değil midirler? Bu gibilerin çoğalması umumun hürriyeti için bir tehlike olmaz mı?

— Öyledir, üstat. Fakat bir cemaatin efradı arasında yüksek faziletler nasıl yerleşir, yayılır?

— Ülkemiz hatibi bu hususa size geçen gün uzun izahat vermiş olacaktı!

— Evet hatırlıyorum, o ne güzel, ne faideli bir hitabe idi!!

— Ülkemizin her tarafında bu gibi hatiplerimiz vardır. Bunlar memleketi daima dolaşırlar. Cemaate ve bilhassa gençlere yol gösterirler ve bu sayede bizde yukarıda saydığımız fena sıfatlardan hemen hiç birisi kalmamıştır, ve şayet vatandaşlardan birisinde zuhur ederse cemaat derhal aksülamel yapar ve böylesini içinden atar.

« Hakikat » e tahammül !

— Şimdi iki diğer sual hakkında ne dersiniz?

— Evet hatırlıyorum. Sizden birde : « Doğruyu sever misin ? Hakikate tahammülün var mıdır ? » diye suallar sordular. Bu suallere serbest insanlar beldesinde büyük kıymet verilmektedir.

Doğruyu sevmek ve hakikate tahammül etmek hür insanlar için mühim esaslardır. Hakikatte bu iki sual birdir. Doğruyu seven hakikate de tahammül eder. Fakat doğruyu sevmek ve hakikate tahammül etmek görüldüğü kadar kolay değildir. Vakia insanlar umumiyetle doğruyu sevdiklerini ve hakikate hürmet ettiklerini söylerler, fakat

hakikatte bir çokları bunlardan hoşlanmazlar. Fakat hür yaşamağa azmetmiş olan insanlar arasında doğruyu sevmek ve doğruya tahammül etmek düstur olmalıdır ve vatandaşlar bu düstura behemehal alışmalıdırlar. Yoksa hürriyet olamaz.

Hürriyet nedir? Serbest düşünmek ve düşündüğünü serbest ve samimi söylemek değil midir? Yani iyi diye tanıdığımız şeye iyi ve kötü diye tanıdığımız şeye de kötü demek!! Hür insanlar bu hürriyete tahammül etmelidirler.

Vakia iyi ve kötü mefhumları ferdî anlayışlara bağlıdır. Ferdî anlayış ise ya doğru olur ya yanlış. Fakat doğru olsun yanlış olsun tuhammül lâzımdır. Zira tammül olamazsa, tekrar ediyorum, hürriyetin ta kendisi kalkar. Yalnız şu kadar vardır ki verilen hüküm doğru sanılmadığı takdirde onu ret ve tashih etmek te diğer vatandaşların bir hakkı olmalıdır. Bu da hürriyetin ikinci ve esas şartıdır. Serbest belde insanları arasında ne doğruluk ve ne de yanlışlık kimsenin inhisarı altında olamaz. Yanılmak ve yanılmamak seyyanen her kesin hakkıdır. Yanılmamaklık imtiyazı mahdud bir zümreye hasrolunan bir cemaatte hürriyet olamaz.

— Fakat üstat! Burada bir şarta bakılması lâzım değil midir?

— Nedir o şart?

— Hüsnü niyet.

— Aman efendim ! hürriyeti bu gibi görünmesi, anlaşılması, ellenmesi pek çetin ve hatta mümkün olmıyan şartlara bağlanmaktan sakını-
nız ! Başkasının içini yoklamak kimsenin işi de-
ğildir. Sonra, hüsnü niyet dediğiniz şey hakkındaki
hükmü kim verecek ? Karşı taraf verecekse bu
tarafın hüsnü niyetini kim isbat edecek ? Bu gibi
taşlara çarpan hürriyet tarümar olmağa mabkûm-
dür. Hürriyete hüsnü niyet filân karıştırmayınız.
Bütün vatandaşlar aynı derece hüsnü niyet sahibi
sayılmalıdırlar. Yoksa hürriyet yoktur. Çünkü bu
hüsnü niyat bahanesi ile herkezin ağzını kapa-
mak pek kolaydır. Bu gibi dolambaçlı yollara
girmiş olan hürriyetin sonu esarettir !

— Şimdi de lütfen dürdüncü suali yani baş-
kasına hürmet etmek esasını izah buyurunuz.

— Vatandaşa ve umumiyetle nefsi beşere
hürmet serbest belde insanların diğer bir düs-
turudur. Beşere beşer olduğu için hürmet her
insanın borcudur. Bu borcun kudsiyetini tanı-
mayan insan kendisini hürmete lâayık olmadığını
kabul eder. Zira bir insan diğerinin tekerrürün-
den başka bir şey değildir. Binaenaleyh başka-
sına hürmeti borç saymıyan birisi kendisine de
hürmetin borç olmadığını kabul etmek mecburi-
yetindedir. Bu hususta insanlar arasında asla
ayrılık yoktur. İster fakir olsunlar, ister zengin,
ister küçük olsunlar, ister büyük, ister makam
sahibi olsunlar, ister her nevi makamdaki mahrum

bulunsunlar, mademki insandır, hürmete şayandır. Umumiyetle bütün insanlara şamil olan bu kaide vatandaşlar için ödenmesi lâzım gelen kutsî bir borçtur. Zira umum insanlar arasında vatan daşlardır ki ayrıca bir çok maddî ve manevî bağlar ile birbirine bağılırlar, Bunlar beşer ailesi içinde ayrı bir aile teşkil ederler, aynı kanı taşırlar, aynı dili konuşurlar, aynı tarihî aynı toprak üzerinde yaşarlar, dertleri, elemeleri, meserret ve zevkleri müsterektir. Binaenaleyh bir insan bir insanın tekerrürü ise bir vatandaş da diğer vatandaşın hemen aynıdır. Bir vatandaşı kendisinden aşağı gören, onun şahsına, düşüncesine, duygusuna hürmet etmiyen, kendisinin aşağılanması, kendi düşünce ve duygusuna hürmet olunmaması esasını kabul etmiş demektir.

İzzeti nefis sahibi misin ?

— Fakat üstat! Öyle insanlar ve vatandaşlar vardır ki kendi kendilerini kendi hareket ve fiilleri ile her nevi hürmetin haricine çıkarılırlar. Bunlara da mı hürmet lâzımdır.

— Bunlara acımalı ve islâhlarına çalışmalıdır. Bilmelisin ki vatandaşların düşgünlüğüne sebep gene cemaattir, cemaatin zaafı, gevşekliği, kurmuş olduğu terbiye usulünün noksanları, yaşadığı hayatın eksilikleridir! Bir insan doğarken fena

veya iyi doğmaz. İnsanı fena ve iyi yapan muhittir. Muhitin verdiği terbiye, üflediği düşünceler, duygular, adetlerdir.

Evet bir tavarüs vardır. Fakat batından batına yukarıya doğru çıkacak olursan göreceksin ki bu tevarüsü ilk evvel doğuran âmil gene muhittir, Binaenaleyh muhitin de mes'ul olduğu bir fiil ve hareket dolayısıyla vatandaşa karşı husumet ve adavet beslemek, ona hakaretle muamele etmek insanlığa ve vatandaşlığa yakışmaz.

— O halde üstat, serbest insanlar ülkesinin nizamnamesinde konulmuş olan ağır cezaların hikmeti nerde kalır?

— Bir kerre bilmelisiniz ki hür insanlar beldesinin kabul ettiği bir düstura göre faziletli ve hayırlı vatandaşlar yetiştirmek için her türlü vasıtalara baş vurmıyan bir cemaat mücrim vatandaş cezalandırmak salâhiyetini haiz olmaz. Serbest ülke bu hususta bütün vazifelerini tam ve kâmil olarak yapmaktadır.

Binaenalayh bütün tedbirlere rağmen cürüm yapan vatandaş serbest ülke cezalandırmak salâhiyetini haizdir. Fakat ceza başkadır, hürmetsizlik başka. Mücrim vatandaşın müdafaasını, fikir ve hislerini hürmetle ve ciddiyetle dinlemeden cezalandırmak. haksızlık ve adaletsizlik olur. Dinleyip te cezaya karar verildiği halde dahi vatandaşa karşı husumet ve adavet değil, acımak lâ-

zımdır. Ceza dahi vatandaşın izzeti nefisini kırarak bir tarzda icra olunmalıdır!.

— Anlıyorum üstat! Görülüyor ki bu ülkede vatandaşlık şerefine büyük ve yüksek bir kıymet verilmektedir. Fakat sırası gelmişken müsaade buyurunuz bir sual daha sorayım: Şehre girerken bekçiler benden birde «izzeti nefis sahibi misin?» Diye sordular. Bunun hikmeti nedir?

— Hikmeti şudur ki izzeti nefis sahibi olmıyan birisi hür dahi olamaz. Fakat izahatımı iyi anlayabilmeniz için hakikî izzeti nefis ile yalancı izzeti nefis arasındaki farka dikkat etmelisiniz. Bir vatandaşın her hangi bir sözü veyahut filî münasebeti ile hemen yumruğa ve küfre sarılmak ve tabanca çıkarmak hakikî izzeti nefsin tam aksidir.

Buna izzeti nefis denmez. Zorbalık denir. Bu gibi tezahürlere izzeti nefis veya mertlik namı veren muhitlere veyl olsun! Hakikî izzeti nefse gelince, bu, bir insanın taşıdığı fikirlere, duyduğu hislere her hal ve takdirde kendisinin sadık kalması ve hürmet etmesidir. Fikir ve hislerini değiştiren ve saklıyan insanlarda izzeti nefis aramak abestir. Aşikârdır ki bu gibi insanlar hür olamazlar.

Fırıldak gibi her rüzgârın önünde yolunu değiştiren bir adamın o rüzgârın esiri olduğu şüphesizdir. Yalnız her hal ve mevkide fikir ve hislerine sadık kalarak icap ettiği takdirde istihzaya hakarete, ızdıraba, fakra ve ihtiyaca tahammül

edenlerdir ki hakikî izzeti nefis sahibidirler. Hür olabilmek te bu gibilerin nasibidir!

Bu suretle bekçiler sizden: «İzzeti nefis sahibi misiniz» diye sordukları zaman «fikirlerinizin, hislerinizin eri misiniz?» diye sormak istemişlerdir. Bu suale de müsbet cevap vermemiş olsaydınız sizi kaleye sokmazlardı. Çünkü serbest ülkede izzeti nefis mes'elesine ayrıca bir kıymet verilmektedir.

Ferlerinde izzeti nefis olmıyan bir muhitte hürriyet olmadığı gibi ciddiyet te kalmaz. Ciddiyetin yerine alay geçer. İnsanlar o derece alçalırlar ki kendi kendileri ile, taşıdıkları fikirler ile, kurmuş oldukları müessiseler ile, vatanla, vatanadaşlar ile alay ve istihzaya kalkışırlar.

Hakikatte böyle bir muhit sahne üzerinde ki hokkabaza benzer ki kendisile, oynadığı oyunlarla kendisi dahi alay eder. Görmüyormusunki istibdat usulünün birinci işi vatan evlâdında bu izzeti nefis faziletini mümkün olduğu kadar kırmaktır ve bunun için de kullandığı en tesirli vasıta para ve korkudur. Para ile güzideleri çekmeğe ve korku ile de onları susturmağa çalışır.

Kendini paraya ve korkuya veren şu güzidelerin içleri ile dışları arasında feci bir tezat ve ihtilâf hasıl olur. Bunlar âdeta hanis şeytanlar haline gelirler.

Dışları içerlerine kırgın ve küskün, içleri de dışlarına lânethan olur. İçlerinde taşıdıklarını yüz-

lerindeki maskeler inkâr eder, yüzlerindeki maskelere karşı da içleri nefret duyar. Güzidelerin bu hale gelmesi bir cemaat için en müthiş felâketlerden, meseiâ, zelzeleden, tufandan, kehtu gılâdan, vebadan, düşman istilâsından daha mühliktir. Zira bu gibi maddî felâketler ne kadar müthiş olsalar nihayet geçicidirler. Zinde, izzeti nefis ve yaşamak azmine sahip güzide rehberleri olan bir cemaat bu felâketlerin altından kolaylıkla çıkabilir. Fakat izzeti nefisini kaybederek kendi zilleti ve hakareti ile bile alay ve istihza etmek gibi manevî felâkete uğramış olan bir muhitten ciddî hayat hamleleri beklemek abestir. İşte böyle bir tehlikeden korunmak içindir ki serbest iusanlar ülkesi izzeti nefis mes'elesine ayrıca bir dikkat vermektedir.

Burada pirlar kalktılar. Başka bir yere gideceklermiş. Tatlı bir tebessümle elimi sıktılar ve gittiler !

Serbest ülkenin akademisinde!

Ben yerimde olduğum gibi kaldım. «Bunlar neler söylüyor, nelerden bahsediyorlardı. Nefsine hâkim olacaksın, nefsi beşere ve bilhassa vatan-daşa hürmet edeceksin, izzeti nefis namına fakra, ihtiyaca, ıztıraba tahammül eyliyeceksin! Hey! Hey! Hayatta bu kadar cazibeler varken nefse hâkim

olmak kolay bir iş mi? Eğlenceler, nefis kadınlar, bar ve balo âlemleri, âlemin gıptasını celbeden atlar, arabalar, otomobiller, ve bütün bunları elde etmek için kolay para menbaları varken gel de nefsine hâkim ol? Gel de izzeti nefis namına fakra, ihtiyaca ve ızdıraba dayan. Arzunla, ıstihzanla mücadele et... Onları öldürmeğe çalış.

Hiç unutmıyacağım! Arkadaşlarımdan birisi bir zamanlar böyle bir fikre düştü. Etraftan tahkir ve ıstihza tufanı koptu. «Hey budala hey! Kurunu vustaya çevrilmek istiyor, rahiplik hamakatine kapılmış. Anlıyamıyor ki medeniyet «yaşamak, hayatın her türlü zevklerini tatmak, hayatta muvaffak olmak demektir!» dediler ve zavallıyı hakikaten budalaya çevirdiler. Acaba bu ülkede halk başka mıdır? Medeniyet telâkkisi bizimkinin tersi mi?

Sonra vatandaşa kim olursa olsun hürmet edilecekmiş! Doğrusu bu cihet benim zihnime hiç yatmadı. Vatandaş var, vatandaş var! Köyden gelen bir Ahmet ağaya, bir Mehmet ağaya ben nasıl hürmet ederim.? Söz söylettiririm, fikirlerini dinlerim! Bu adamlar yalnız söğüşten ve yumruktan anlarlar!

Onlara yüz ver de gör başına neler getirirler? Acaba bu ülkenin avamı da mı başkadır?

Ben bu fikirlere dalmış iken beni çağırdılar ve akademiye gitmek zamanı gelmiş olduğunu hatırlattılar.

Hakikaten o gün serbest ülkenin akademisinde icra olunan bir merasime davet edilmıştık. Gittik. Muhteşem bir binaya girdik. Binanın mermer merdivenlerinden vâsi salonuna kadar iki taraf beldenin meşhur adamlarının heykelleri ile donatılmıştı. Bize ayrıca bir loca verilmişti. Komşu lacalarda da bir çok hanım ve efendiler bulunuyordu. Henüz salon boştu. Fakat bir kaç dakika sonra zil çalındı ve akademi azası birer ikişer dahil olmağa başladılar. Bunların simaları, tavur ve hareketleri gayri ihtiyarî bir hürmet telkin ediyordu. Arkadaşıma döndüm:

— O uzun saçlı, matruş ihtiyar kimdir?

— Meşhur kimyakerdir. Kuduz hastalığının mikrobunu açan âlimdir.

— Onun yanındaki narin ve hasta tavurlu adam kimdir?

— O da bu beldenin en büyük şairidir. Eserleri bütün dünya dillerine tercüme edilmiştir.

— Onların arkasınca gelen çift kimlerdir?

— Sağ taraftaki meşhur tabiiyat âlimi ve tekâmül nazariyesini kuran mütefekkir, sol taraftaki de felsefe de inkılâp yapan filozoftur.

— Bu şimdi beraber giren üç zat kimlerdir?

— Uzun boylu, bol sakallı zat, telsiz telgraf icat eden kâşif, ortadaki kısa boylu adam, son kere tayyare ile devri âlem yapan tayyareci üçüncüsü de meşhur müverrihtir.

Bu meyanda yeniden zil çalındı. Arkadışım:

«— Şimdi reis gelecektir. O da eserleri ile iktisadiyat âleminde inkılâp yapmış meşhur müdekkiktir.» dedi.

Biraz sonra salona bembeyaz, ufacık bir ihtiyar girdi ve riyaset makamına doğru yürüdü. Onun arkasınca bir kafile diğer azalar geldiler. Bunlardan birisi bilâihtiyar nazari dikkatimi celbetti:

— O kimdir? Diye sordum.

— Bu zat son muharebede ülkenin ordularına kumanda eden ve muzafferiyetten muzafferiyete giden ceneraldir, dedi.

Reis masa üzerindeki zili çaldı ve «söz namzetindir» dedi.

— Bu «namzet» kimdir?

— Bu, dün eserlerinden birisini sana verdiğim içtimaiyatçıdır. Onu bir sene evvel vefat etmiş olan diğer bir içtimaiyatçının yerine intihap etmişlerdir ve akademi âdeti mucibince selefinden bahsedecektir.

Ve filhakika hatip kürsüye geldi. Elindeki kâğıtları açarak selefinin hayatından ve eserlerinden bahsetmeğe başladı.

«Münevver zümre» nin mevkiei

Hatibin sözleri arasında dikkatimi en ziyade celbeden noktalar şunlardı:

« Selefim ilk mütefekkindir ki millet bahsine

lâyık olduğu kıymeti vermiş ve bu bahsi derin bir görüşle tetkik eylemiştir.

Bu sahada onun meydana koymuş olduğu fikirler bütün dünya mütefekkirlerinin nazarı dikkatlerini celbetti ve bir çok münakaşaları mucip oldu, Ezcümle milletin tarifi hususunda o tamamen yeni bir çağır açtı: Ona göre millet denildiği zaman bir kütlenin içinde bulunan bütün fertler değil, o kütleyi manevî hususiyetleriyle temsil eden şuurlu, münevver zümredir. Zira millete rehber olan, onun emel ve arzularına tercümanlık eden bu zümredir. Münevver zümre milletin adeta bir aynasıdır, millet ne ise o odur, o ne ise millet te odur.

« Bu fikir bir çok itirazları mucip oldu. Bazıları münevver zümrenin ekseriyetle milleti temsil etmediğini, ve bu iki mefhum arasında bazan derin tezatlar olduğunu, birbirine yabancı kaldıklarını ve hatta birbirini anıyamadıklarını ve binaenaleyh münevver zümrenin her daim millete tercümanlık edemiyeceğini misaller ile isbata çalıştılar.

« Fakat üstat bütün bu itirazlara muvaffakiyetle cevap verdi ve gösterilen misallerin lâyikiyle tetkik edilmemiş olduğunu, misal olarak gösterilen münevver zümrelerin sahte, sun'î yapma olduklarını ve şuur denilen hisletten mahrum bulunduklarını tarihî vak'alara dayanarak isbat etti.

« Fakat Millet bahsinde üstadın meydana atmış olduğu en mühim yenilik milletin teşekkülü üzerinde fikrî ve edebî cereyanların en mühim âmil olduğunu göstermektir! Bu hususta üstat hakikaten inkılâp yapmıştır. Onun fikrine göre milletlerin teşekkülü üzerine fikriyat ve edebiyat en kat'î tesirler icra eder. Şöyle ki: Onun akidesine göre Şekspir ve Milton, Lok ve İспен-ser, Göte, Şiller, Kant, Hegel, Molyer, Volter, Jean Jack Rousseau, Viktor Hügo, Dante Maki-yavel, Bruno, Puşkin Lermontoff, Tolstoy ve sair edipler, şairler ve mütefekkirler olmasaydılar, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Rus milletleri vücuda gelmezdi! Bu fikirler de bir çok itirazlara maruz kaldı. Müstere tarihin, müsterek ırkın, müsterek menfaatlerin tesirlerini gösterirdiler.

« Üstat bütün bu âmillerin tesirlerini inkâr etmemekle beraber bunların yalnız müsait ve maddî bir zemin hazırladıklarını ve yalnız başına kalmış olsaydılar Fransız'lık, İngiliz'lik, Alman'lık, İtal'yan'lık, Rus'luk mefhumlarını ifade eden menevî varlığın teşekkül edemiyeceğini ve bu manevî varlığı yoğurup ona muayyen bir mana ve şekil veren asıl âmilin fikriyat ve edebiyat olduğunu muvaffakiyetle isbat etti. Ve bunun için de esash ve şümüllü olarak tetkik etmiş olduğu eski, yeni Şark âlemi ile Garp âlemi arasında hayretbahş bir mukayese yaptı.

« Bu mukayaseden anlaşıldı ki Şark âlemi

bütün eskiliğine. medeniyetlerin beşiği olmasına rağmen millet mefhumuna yabancı kalmıştır. Bu âlem de dahi müsterek tarih, müsterek menfaatler, müsterek ırk âmilleri olmuştur. Fakat millet denilen mefhum husule gelmemiştir. Sebebi ne? Acaba Şark'ta fikriyat ve edebiyat mı olmamıştır? Hayır o da olmuştur.

«Fakat bunların mahiyeti Garbinkinden tamamen başka olmuştur. Şark edebiyatı içinde bulunduğu muhite, insan ve tabiat muhitine yabancı kalmıştır. Daima havalarda, boşluklarda gezmiştir. Tek bir şahsın ifadesi olmuştur, insanlığa ve tabiata tercümanlık etmemiştir.. Tabiatı insana, insani insana sevdirmemiştir. Bunları birbirine yaklaştırmamıştır. Aralarındaki yabancılığı, bigâneliği kaldırmağa ve manevî bir vahdet tesisine çalışmamıştır! İşte bunun içindir ki Şark'ta dahi milliyet cereyanı fikriyat ve edebiyatın bu yola girdiği günden başlıyor! »

Fakat hatip en büyük ehemmiyeti halefinin bu nazariyelerden çıkardığı amelî neticelere atfediyordu. Hatibin iddiasına göre münevver zümre milleti temsil ettiği gibi onun yükselmesini, alçalmasını da hazırlar. Şöyle ki münevver zümre yükseldikçe muhit te yükselir, alçaldıkça muhit te alçalır. Bu fikri hatip tarihî mütalealar ile teyit ederek diyor ki:

« Din devirlerinde rohber zümre hiç şüphe yok ki rühbanlardı.

Bu devirlerde rühbanlar gayrendiş ve faziletli oldukları müddetçe din de revnaklı idi ve dinin evamiri altında bulunan kütteleler de yüksek hayat kabiliyetleri göstermekte idiler. Fakat bu zümre hüdkâmlığa kapılarak dinî menfaatperestlik aleti yapmağa koyulduklarından din de revnakını kaybetmeğe başladı ve onunla beraber onu temsil eden zümre aşağıya doğru yuvarlandı.

Din devrinden sonra gelen devirlerde dinin yerini fikriyat ve bediiyat tuttu. Halk ilhamatını artık mütefekkirlerden, ediplerden, san'atkârlardan almağa başladı. mütefekhirler, edipler, muharrırlar, şairler ve muallimler rühbanların yerine geçtiler.

Şimdi bu zümre ideallerini yüksek kaynaklardan aldığı ve muhite gayrendişlik, fedakârlık ve hakikate, fazilete ve güzelliğe muhabbet tohumları saçtığı müddetçe arkasınca sürüklediği halk ta sağlam, canlı, faziletli, fedakâr olur ve tabiatile yükselir. Tersine olarak bu zümre hasta menbelerden ilham alarak muhite hutkamlık, menfaatperestlik, adilik tohumları saçarsa arkasınca sürüklediği halkte hayat menbaları kurur ve alçalmağa başlar.

Selefim bu fikrini dahi cihan fikriyat ve edebiyat tarihinden aldığı canlı misaller ile teyit ediyordu. Ezcümle meselâ Roma ve Yunan tarihinin itilâ ve inhitat devirlerinin fikriyat ve edebiyatı aresında mukayese yaptıktan sonra diyordu Ki:

« Şekspir ve Milton olmasaydı, Kromvel'in zuhuru mümkünmiydi? Volter ve Jean-Jack Rousseau yetişmemiş bulunsaydılar « hukuku beşer beyanamesi » güneş yüzü görürmi idi ?

« Büyük selefimin bu fikri dahi tenkit ve muahezeye maruz kalmadı değil : Bilhassa san'at san'at içindir » düsturunu kabul edenlerin hiddet ve şiddetine uğradı. Fakat selefimle bunlar arasındaki tezat o kadar kat'i ve tamdır ki bunların değil barışmaları ve hatta bir birini anlamaları bile mümkün değildir.

Selefimin akidesince edebiyat ve fikriyat mahiyetleri itibarile bile içtimai hâdiselerdir. Binaenaleyh mevzuu ve hedefi cemaat ve tabiat olmayan bir edebiyat ve fikriyat menşe ve mahiyeti boş ve havada muallâk vahi tezahürattan başka bir şey olamaz. » diyordu.

Hrtip selefî hakkında daha bir çok şeyler söyledi. Onun millî cereyanlar üzerindeki tesirlerini tahlil etti ve nihayet « serbest insanlar beldesinin » bu büyük evlâdının hatırasını minnet ve şükranla ebediyen muhafaza eyliyeceğini kaydederek hitabesine nihayet verdi.

Hazırın yavaş yavaş dağılmağa başladı. Ben de arkadaşım ile beraber çıktım.

Ruhların ve kalplerin temizliği

Akademiden çıkarken arkadaşıma:

— Ne kadar mes'ut bir belde, değil mi dedim.

— Evet! Bir çok büyük adamlar yetiştirmiştir.

Beşerî faaliyetin her sahasında derin izler bırakan, bütün beşeriyeti kendi zekâ ve bilgilerinin feyizlerinden behremet eden, beldeye dünya milletleri arasında şerefli bir mevki temin eden ve beldenin bütün ihtiyaçlarını bizzat tatmin edecek kabiliyette bulunan bu adamlar bu belde için birer feyiz ve bereket kaynağıdır. Bu gibi evlât yetiştiren vatanlara ne mutlu!

— Demek ki bu gibi adamlar yetiştirecek müesseseler bu belde de çoktur.

— Göreceksin! Zaten beldenin başlıca gayreti buna matuftur.

Ben kendi memleketimi, onun bu husustaki fakrû ihtiyacını düşündüm ve maziye lânetli olmakla beraber bugün dahi mensup olduğum münevver zümrenin ne kadar cansız, vazifesine bigâne, beşerî endişelere yabancı olduğunu ilk kere lââyıkile takdir ettim. Kendi kendime söyledim: «Biz neyiz, dünyada mevkiimiz nedir? Değil beşeriyetin hatta kendi memleketimizin istifade edebileceği bir tek icat, bir tek keşif, bir tek fikrî ve ilmî eser vücade getirdik mi? Eyvah

etrafımızı alan bu muhteşem ilmî, fennî, bedîî ve sinâî eserlerden bir teki bizim değildir. Hep, hep başkalarınındır! Biz adeta beşeriyetin arkasına binmiş onun sayesinde yaşayan bir tufeyliyiz,

— Bu ne zillet, ne ar!

— Gene ne oldu sana? Kendi kendinle konuşuyorsun?

Döndüm. Arkadaşım kahkahalarla gülüyordu.

— Evet! İnsan bu ülkeyi görüp te kendi memleketini hatırlarken çıldıracağı geliyor.

Ertesi gün, pirleri hususî bir sabırsızlıkla bekliyordum. Çünkü ülke yasasında bahsolunan söz, fikir ve hareket temizlikleri bende derin bir merak uyandırmıştı! Pirler gelir gelmez birisine hitaben :

— Üstat! Bugün muhtasaran üç temizlikten bahsetmenizi rica ederim. Üstat! Ben risalenin bu kısmını okurken hayretlere düştüm. Çünkü bu gibi temizlikler olduğunu ömrümde duymamıştım.

— Haklısınız! Bazı muhitler vardır ki vücutlerinin ve çamaşırlarının temizliğine çok dikkat ederler, umumî ve hususî baniolar, hamamlar, çamaşırhaneler yaptırırlar. Her gün yıkanır, çamaşır değiştirirler, ıtlar kullanırlar. Fakat ruhlarının ve kalplerinin temizliğine asla dikkat etmezler; onları yıkamağı düşünmezler. Bu gibi muhitlere girdiğiniz zaman evvelâ güzel ve hoş kokular duyarsınız.

Fakat daha ileri sokulunuz, onları yakından

dinleyiniz. Fikirlerinden, sözlerinden ve hareketlerinden müteaffın, iğrenç havalar eser! Bu gibi muhitlere acımalıdır! Serbest insanlar beldesinde ise üç temizlik perestîş edilen üç eknomdur. Burada vücade bakıldığı kadar ruha ve kalbe de bakılır.

— İzah buyurur musunuz?

— Fikir temizliği demek, düşünürken gıllû gışsız ve sırf hak ve hakikati bulmak için düşünmek demektir. Söz temizliği demek söz söylerken gene gıllû gışsız ve sırf hak ve hakikati ifade için söylemek demektir. Hareket temizliği de hareket ederken hak ve hakikate doğru yürümek demektir!

Bu üç temizlik birleşti mi artık vatandaşlar arasında çarpışmak için sebep kalmaz. Herkesin fikri, sözü ve hareketi hakka ve hakikate doğru gittiğinden ve herkes bundan emin olduğundan alınan neticeler ne olursa olsun şahısların birbirine hürmetkâr olmamaları için sebep kalmaz.

Ortada garaz yoktur ki mes'ele adavete ve husumete dökülsün! İşte bunun içindir ki serbest insanlar ülkesinde muhtelif meslek sahibi adamlar birbiri ile kardeşçe ve muhabbetle muamele ederler ve söz vuruşmalarında hiç bir zaman birbirine hürmet yolundan ayrılmazlar. Burada vatandaşların birbirinden şüphe ve tereddüt etmeleri caiz değildir. Birisi kendisini ne kadar muhterem sayarsa, karşısındakini de o kadar muhterem bilir. Burada

kimse ne şeref ve ne doğruluk inhisarı davasındadır.

İşte bunun içindir ki sözler nezih ve hürmet-kâr olduğu kadar tok, dürüst ve açıktır. Burada imalara, istiarelere, iki manalı kelimelere, müphem cümlelere, şüpheli ifadelere lüzum kalmaz. Herkes kendi fikrini açık söyler ve başkaları da onun hulûsü samimiyetine hürmet eder. Bu belde ahalisi kulaktan kulağa fiskos, dedikodu yapmak güçlüğüne tenezzül etmez. Açık düşünür, açık söyler, açıkça hareket eder. Çünkü üç temizlik esaslarına bel bağlamıştır!

Hürriyet ve fikir ayrılığı

Üstat, sizde fikir ayrılığı yok mu?

— Hem de ne kadar! Hürriyet olan yerde fikirlerde ayrılık pek tabiidir.

— Fakat bundan dolayı memleketin idaresi güçleşmiyor mu?

— Asla! İdare etmek san'atı zaten fikirlerin ayrı olduğu yerlerde kendisini gösterir. Asıl hünner serbest insanları idare etmektir. Yoksa gözleleri, eli, kolu, ağzı, kafası bağlı insanları herkes idare eder.

— Üstat! söyledikleriniz beni hayretten hayrete sürüklüyor.

— Evet, biliyorum! Alışkın değilsiniz! Siz istiptadin tahakkümü altında büyümüş insanlarsınız.

Susturmak, hareket ettirmemek, vatandaşların ağızlarını, gözlerini, kulaklarını, beyinlerini bağlamak istiptat usulünün idare sistemidir. Zaten bu usul kendi necat ve selâmetini bu sistemde arar. Fakat sonuna kadar muvaffak olan birisine tesadüf ettiniz mi?

— Hayır, bu usul her gün yıkılmaktadır.

Tarih ve milletler hürriyet yolu üzerindedirler.

— Bunun sebebi şudur ki insan cevheri itibarile hürriyete âşıktır. Bir katil, bir hırsız mahpus hapisaneden kurtulmağı nasıl isterse öylecede tahakküm altında bulunan bir muhitte ne kadar cahil, ne kadar bozulmuş olursa olsun kurtulmak ister. Bu arzuyu öldürmek içindir ki istiptat şiddete müracaat eder. Fakat bunda dahi muvaffak olamaz. Zira insan gene mahiyeti itibarile düşünen bir mahlûktur. Onun gözleri var görür, kulakları var işidir, kafası var muhakema eder. kalbi var hisseyler. İstiptat ne yapsa gene bu hususiyetleri insandan alamaz. Gören, işiten, hissedenden insan hükmünü verir. Bu hükmün sözle ve açıktan ifadesine istiptat mâni olabilir, Fakat o zaman lisanın yerine göz ve kaş, el ve ayak, sözün yerine manalı işaretler ve imalar, açık fikir yerine fiskos. dedikodu geçer. Ve bütün bunlara bir de nereden geldiği belli olmayan yalan, doğru şayialar, isnatlar, iftiralar karışır ve nihayet deniz dalgaları gibi önüne geçilmez ve bir taraftan bir tarafa akan pis, murdar bir akıntı bütün

havayı nesimiği bozar ve içinde hem cemaati ve hem hükûmeti boğar! Hakikatte fikirlerini ve hislerini açıkça izhar edemiyen bir cemaat her dakika içinden boğulmaktadır ve bir gün gelir böyle bir cemaat elbette ki patlar.

İdareden maksat ise cemaati patlatmak değildir! Bilâkis cemaate neş'e verici, yaşamak zevk ve hevesini telkin edici bir muhit hasırlamaktır. Ama fılân adamı idare edenlerin yaptıklarını tenkit edecekmiş! Daha iyi ya! Eğer bu tenkit esaslı ise idare edenler ondan istifade ederek hatalarını tashih ederler, yanlış ise zaten kıymeti yoktur! Fakat doğru olsun yanlış olsun vatandaşa kendi içini dökmek imkânı behemehal verilmelidir. Bu, hem vatandaşlar ve hem de idare edenlerin kendileri için bir emniyet siperidir.

— Fakat üstat burada bir nokta vardır. Vatandaşlarda yukarıda izah buyurduğunuz hususiyetler henüz olgun bir hale gelmemiş ise? Biliyorsunuz ki bu gibi hallerde taşkınlıklar olur. Devlet ve memleket için felâket olabilecek karışıklıklar zuhur edebilir.

— İnce bir noktaya bastınız. Fakat sorarım: Denize girmeden yüzmek öğrenmek imkânı varmıdır? Filhakika girenlerden bazıları boğulur, fakat sonunda herkes yüzmeye alışır!

— Lâkin ilk girişte herkes için aynı tehlike mevcut değil midir?

— Evet mevcuttur, İşte asıl buradadır ki

idare edenlerin hüneri kendini gösterir. Boğdurtmamak için bir çok çareler vardır. İpler gerilir, merdivenler kurulur, yüzmek aletleri verilir. İlh.

— Üstat! Rica ederim daha vazih anlatınız,

— Pekâlâ!..

Hürriyetle ahlâk arasındaki fark!

Üstat sordu:

— Evvelâ sizden sorarım: Hürriyetle ahlâk arasında sıkı bir alâka olduğunu kabul ediyormusunuz?

— Ediyorum!

— O halde mes'eleyi halletmek kolaydır. Hür ve serbest idare usulünün başına geçenlerin bu usulü candan benimsemiş olmaları tabiidir. Zaten usule herkesten ziyade hizmet etmiş oldukları içindir ki onun başına geçebilmişlerdir. O halde yeni idareyi tutmak ve kuvvetlendirmek vazifesi herkesten ziyade bunlara düşer.

Fakat acikârdır ki bu vazifenin hakkı ile icrası için ilk şart bunların halk nazarındâki nüfuz ve kıymetlerinin muhafaza ve takviyesidir. Binaenaleyh bunlar herşeyden evvel bu kıymet ve nüfuzu zayıflattırarak, onları en hafif bir tarzda ihlâl edebilecek her muamele ve hareketten çekinmekle mükelleftirler.

Hürriyete doğru yürüyen bir milletin önünde bu gibi rehberler oldu mu o millet artık en esaslı istinatgâhını bulmuş sayılabilir. Bu rehberler hakkıyla beslenen hürmet ve itimat bir memleket için esaslı bir emniyet siperidir. Böyle bir cemaat her taşgınlığa kolaylıkla göğüs gerebilir.

Filhakika bu gibi rehberlere karşı dahi dil uzatacak aşağı tabiatlı insanlar bulunabilir. Fakat bunun kıymeti yoktur. Cemaatin akli selimi ve rehberlere imanı bu gibi ukalâlıkları kolaylıkla bertaraf eder.

Hürriyet tarihini tetkik etmiş olanlarca ma-lûmdur ki hürriyet için esaslı tehlike hürriyeti kurmak isteyenlerin bu vazifeyi ihmal etmeleri ve haklı tenkitlere meydan vermemeleri olmuştur. Zira bu suretle kıymet ve nüfuzlarını manevî vasıtalar ile tutamayan rehberler, bu kere maddî vasıtalara, cebrü tahakküme koyulurlar ve haklı tenkitleri susturmak için ister istemez şiddet yoluna saparlar.

Yani bunlar kendi kendilerini, dayandıkları esasları, vaktile istiptada karşı koydukları silâhları inkâr etmeğe başlarlar. İşte o zaman hürriyet her türlü mana ve mefhumu geybeder ve halk nazarında kutsiyetten düşer ki hürriyet için en acı ve en feci vaziyet, işte budur!

Unutmamalıdır ki hürriyeti ilk kuranlar bir nevi misyonerdirlere. Bunlar yalnız sözle değil işle de halka hürriyet imanı vermekle mükelleftirler.

Her yerde ve her zaman bu ilk hürriyet rehberlerinin vazifeleri ağır ve çetin olmuştur. Zira hürriyet her mabut gibi fedakârlık ister, kurban ister. Hürriyeti sevenler buna katlanmırk mecburiyetindedirler.

Bu oldumu, vatandaşların içtimâî ve siyâsî terbiyeleri başlamış demektir. Yukarda söylediğim gibi her yerde ve her zaman halk kütleleri taklitçidir ve bilhassa itimat ettikleri rehberlerini taklit ederler. Bir de buna aynı rehberler tarafından kurulan aile ve mektep terbiyesinin tesirleri inzımmam ederse milletin içtimâî terbiyesi temin edilmiş olur,

Üstadı her an artan bir dikkatle dinliyordum. Söylediği sözler, hayalimin önünde ümit verici, neş'e doğuran ufuklar açıyordu. O zamana kadar etrafı çalılıklar ile kapalı görünen hürriyet yolu bu kere aydınlanmağa başlamıştı. Fakat ne çare ki üstadın sözlerini kesmek mecburiyetinde kaldım :

— Üstat ! dedim. Sözlerinizi can kulağı ile dinliyorum. Fakat bugün bizi Parlamân'a davet etmişlerdir, ve gitmek zamanı gelmiştir. Müsaade buyurunuz bugün de burada keselim !

Pirler gittiler, ben de arkadaşlar ile beraber Parlamân'a gittim.

Parlaman şehrin tam ortasında geniş bir meydan üzerinde idi. Meydanın etrafı büyük binalarla çevrilmişti. Sordum. Birisi âsarî atika müzesi,

diğeri panteon, üçüncüsü umumî kütüphane, dördüncüsü de güzel san'atlar müzeşi imiş. Panteo'nun üzerinde altın hat ile şu yazı yazılmıştı :

«Serbest ülkenin büyük evlâtlarına minnettarlık abidesi»

İzah ettiler ve anladım ki serbest ülkenin yetiştirdiği bütün büyük adamlar burada yatıyorlarmış. Her gün ahali takım takım buraya koşarmış ve küçük çocuklara orada yatan büyük adamların tercümei halleri, ülkeye karşı yapmış oldukları hizmetler naklû hikâye edilirmiş.

Geniş bir yol bizi mermer sütunlu bir binaya götürüyordu. Yolun iki tarafına kadın ve erkek heykelleri dizilmişti. Rehberimizin verdiği izahata göre bunlar Parlementodaki hizmetleriyle kendilerini tanıtmış azalara aitmiş.

İkinci katta geniş bir locaya girdim, misafirhane arkadaşlarımın cümlesini orada buldum. Aşağıda büyük bir salonda amfiteatr şeklinde dizilmiş dört yüz kadar iskemleler üzerinde meclis azaları oturuyorlardı. Bunlar reisin gelmesine intizar ediyorlardı. Riyaset makamının arka tarafına bir elinde tefne yaprağı tutan ve öteki elini ileriye doğru uzatmış mermerden yapılmış bir kız heykeli vardı.

Bu heykel serbest ülkeyi temsil ediyormuş. etraftaki samiin locaları hıncahınç dolmuştu. Bunun hergün böyle olduğunu rehberimiz anlattı. Bu ülkede parlamento adeta bir halk darülfünunu

gibi imiş. Burada muhtelif mes'eleler etrafında yapılan münakaşaları dinlemek için herkes can atıyormuş.

Ogün bütçe kanunu müzakere edilecekmiş. Servet üzerine müterakki bir verginin konulması hakkında hükûmet tarafından gelen bir teklif hararetle münakaşaları mucip olacaktı. Reis geldi ve celsenin açıldığını ilân etti.

Parlâmentoda neler gördüm?

Kısa boylu, tıknaz bir adam kürsüye geldi. Rehber kulağıma eğilerek: «Maliye nazırı, meşhur maliyecilerden» dedi. Nazır elinde tuttuğu bir tomar kâğıdı önüne koyarak projesini izaha başladı. Muhtelif nazariyelerden ve sistemlerden bahsetti. Servet üzerine müterakki vergi konulması lüzumunu anlattı.

Gerek meclis ve gerek localar derin bir sükût içinde dinliyorlardı. Vekil izahatını bitirir bitirmez iki zat söz istedi. Rehberlerden bunların kim olduklarını sordum. İzahattan anladım ki mecliste üç fırka varmış: Orta, sağ ve sol cenahlar. Vekil kendisi orta fırkaya mensupmuş. Beldenin adeti veçhile her fırkanın muhtelif ilimlerde temayüz etmiş müteaddit mütebassısları varmış ve bir mes'ele müzakere edilirken fırka namına yalnız bu mütebassıslar söz söylerlermiş. Fırkaların diğer

azaları hatibi tavrı hareketleri ve reyleri ile tutarlarmış.

Sağ cenah hatibi vekilin beyanatını şiddetle tenkit etti, ve projenin reddini talep etti. Sol cenah hatibi ise bilâkis vekilin beyanatını beğenmekle beraber projeyi kâfi görmedi ve vergi için vekil tarafından kabul olunan mikyası ve vergi nisbetini az görerek projenin bu noktai nazardan tashihi için yeniden encümene gitmesini teklif eyledi.

Vekil yeniden kürsüye geldi ve tenkitlere birer birer cevap vererek teklifin olduğu gibi kabvli üzerinde ısrar etti.

Bu kere fırkaların diğer mütehassısları söz alarak kürsüye geldiler. Dikkat ettim: Bütün bu müzakereler esnasında en ufak bir kızgınlık alâmeti görmedim. Hatipler mevzulardan ayrılmıyorlardı, Fikirleri sistemleri kuvvetle, metanetle müdafaa veya tenkit ettikleri halde yekdiğerine karşı gayet hürmetkâr bir lisan kullanıyorlardı. Hayret ettim. Yanımdaki arkadaşına :

— Ne gariptir, hiç kızmıyorlar ! Birbirinin şahıslarına asla hücum etmiyorlar.

— Evet, ben de hayret ediyorum, dedi.

Meğer, rehberimiz bizi işidiyormuş. Gülümseyerek dedi ki:

— Hiddet edecek ne vardır ? Bunlar babalarının mallarını paylaşmıyorlar ki: Hepsinin maksadı birdir: Ülkeye hizmet ! Ve herkes diğlerinin

hüsnü niyetinden, samimiyetinden emin olduğundan kızmak için sebep yoktur!

Ben bu izahatı dinlerken içimden kendi memleketimi hatırlıyordum ve gene içimden kızarıyordum.

Müzakere devam ediyordu. Rehber bize doğru eğilerek :

« — Gördüğünüz bütçe müzakeratı geceli gündüzlü çalışmak şartile lâakal yîrmi gün devam edecektir! Daha oturacak mısınız? »

Artık akşam da yaklaşıyordu. Rehberin gitmek istediğini anladık, biz de kalktık.

*
* *

Ertesi gün bizi Darülfünuna ve şimi enstitüsüne götüreceklerdi.

Darülfünün şehir içinde bir şehirdi. Dünyanın her tarafından gelen on altı bin talabesi, yüz elli alemşümül şöhreti haiz profesörü varmış. Kütüphanesinde dört yüz bin cilt kitap bulunuyormuş. Bu muhteşem salona girdiğimiz zaman gördüğümüz manzara bizi hayretlere soktu. Yüzlerce talebe mütalea ile meşgul idiler. İstenilen her hangi bir kitap üç dakika içinde bulunup takdim olunuyordu. Bazan ikinci, üçüncü kattan getiriliyordu. Kitabın ismini havi bir parça kâğıt makine vasıtasile yukarıya gönderiliyor ve bir dakika sonra kitap zatülhareke bir oluk içinde kendi kendine yuvarlanıp geliyordu.

Teşrihanede, fizik ve şimi darülmesailerinde muallimler ve talebe teşrih ve tahlil ve tetkik ameliyeleri ile meşgul idiler. Burada bir meyit fethedilerek izahat veriliyordu. Orada kafa tasları üzerinde tetkikat yapıyor, üçüncü bir yerde maymunlar üzerinde serom tecrübeleri yapıyor, hulâsa bu muhteşem binanın her tarafında genç nesil ihtiyar muallimlerinin rehberliğile çalışmakta, hayata hazırlanmakta idi.

Darülfünunda ve enstitüde

Darülfünundan şimi enstitüsüne geçtik. Burası başka ve kelimenin tam manasile bir mucize âlemi idi. Beyaz önlüklü. iri gözlüklü, ak saçlı, muallimler etraflarını kuşatmış binlerce şişeler, esraren-giz aletler, yanan ve fısıldıyan küreler içinde adeta eski sihirbazlar efsanelerini andırıyordı. Yanlarıudaki talebe ufacık kaplar içinde birşeyler eziyorlar, muallime takdim ediyorlar, muallim bunların üzerine şişelerden bir şeyler döküyor ve derhal bir kaynaşma, bir parıltı, bir alev başlıyor ve toz yerine temiz, billûr gibi bir şey hasıl oluyor.

Öteki tarafta diğer bir muallim elektrik tecrübeleri yapıyor Daha başka yerde muhtelif gazler istihsalı ile meşgul idiler.

Rehber kulağıma eğilerek :

«— Bizim o malûm olan muhnik gazler işte burada hazırlanıyor, Bu bir sıra tüpleri görüyor-musunuz ? Bunlar hep o gazle doludur ! Kâşifi bu ufacık adamdır. Otuz senelik hayatını gazler tetkikatına sarfetmiştir.» dedi. Ben hayretle bu cılız adamı seyrettim ve ufacık kafasında taşıdığı beyninin büyüklüğüne hayran oldum.

Artık bu arı kovanı içinde başım dolmuştu. Gördüğüm bu müthiş faaliyet beni sersemletmişti! Arkadaşa çevrilerek :

— Azizim ben yoruldum, artık dayanamıyacağım. Dimağım aldığı tesirat altında adeta ezilmiştir. Açık havaya çıkalım, biraz kendimize gelelim ! dedim.

Meğer arkadaşta benim halimde imiş. Çıktık. Enstitünün bahçesindeki iskemlelerden birisine yaslandık.

Arkadaşım parmağıle etraftaki insan kovanlarını göstererek :

— Sây ve bilgi neler yapıyor ? İşte hürriyetin verdiği meyvalar ! dedi.

— Fakat azizim, hürriyet mi bu meyvaları temin etmiştir, meyvalar mı hürriyeti doğurmuştur ? Burası bir mes'eledir.

— Behemehal hürriyet esastır. Zira onsuz sây ve bilgi açılmaz ve yayılmaz. Bu hakikatin en açık delili hür olmıyanlar ile hür olanlar arasındaki farktır ! Tenkit ve serbest düşüncedir ki, her türlü bilgiyi açar, batıl akideleri attırır, yanlış

yollardan korur, hataları düzeltir, mesaiyi doğru yola sürükler.

Yalnız dündenberi ne kadar ayrı ayrı ve birbirini tamamlayan nazariyelere, sây ve bilginin ıslahını temin eden münakaşalara şahit olduk. Açıktır ki, bu ülkede bu serbestî olmasaydı kendisi de bu kadar ilerliyemezdi.

— Fakat burası da inkâr edilemez ki, bilgi ve sây açılıp yayıldıkça hürrit te kuvvetleşiyor, canlanıyor!

— Elbette ki! Tesirler karşılıklıdır. Bilgisiz ve sâysız hürriyet tam sayılmaz. Sakat olur. Çünkü o halde hürriyetin kendisinin yerleşmesi müşkül olduğu gibi geçinmek için de başkalarına ihtiyaç hasıl olur. Hiç olmazsa başkalarının fikrî, ilmi, sınaî tesir ve nüfuzu altında kalınır ki, bu da tam hür olmak değildir.

Ne mutlu o yerlere ki hem hur dirler, hem kendileri düşünür, hem kendileri yaratırlar. Yaratmak kabiliyeti olmıyan ülkeler bu gibilerin adeta tebaasıdır, onlara ister istemez bağ ve vergi vermek mecburiyetindedirler. Fakat yaratmak kabiliyeti dahi, uzun müddet devam eden serbest çalışmanı doğurmasıdır. Binaenaleyh, hürriyet, gene hürriyet ve daima hürriyet! İşte kurtarıcı bir çare!

Artık gece düşmek üzere idi. Misafirhaneye dönmek çağı gelmişti. Bereket versin ki, şehri başdan başa az bir zaman içinde dolaşan yeraltı şimen-

difer istasyonu Darülfünun bahçesinin tam karşı-
sında idi. Oraya gittik.

Geniş ve elektrikle tenvir edilmiş uzun bir
merdivenle aşağıya doğru indik. Kendimizi gayet
geniş, temiz ve aydınlık bir garda bulduk. Bir
dakika sonra tren geldi. Önümüze gelen kompar-
tımana atladık ve tam yedi dakika sonra misafi-
ranenin bulunduğu sokağa çıktık.

Dikkat ettim, ne bilet vardı ne de kontrol.
Yalnız, girerken rehberimiz bir kutuya üç ayrı
ayrı sikke attı. Sordum: «Burada bilet ve kontrol
olmaz mı?»

— Hayır, ücret kutuya atılır!

— Sui istimal edilmez mi?

— Görülmemiştir! İnsanlara itimat esastır.
İtimat ettikçe doğruluk ta artar. Rehber şunu da
ilave etti: Her gün bu şimendifer yarım milyon
amele taşır!

Pirlerle yeni bir muhavere

Üç gün sonra pirler gene geldiler ve ben :

— Üstat, bugün de yasadaki söz sadeliği ve
yaşayış sadeliği hakkında biraz izahat verir mi-
siniz?

— Memnuniyetle! Bu iki sadeliğe de hür in-
sanlar beldesi hususî bir kıymet vermektedir. Bu
iki sadeliktir ki, insanları hürriyetin dayacağı olan

doğruluğa ve samimiyete, kanaat ve istiğnaya alıştırır.

— Anlıyamadım, üstat!

— Öyle ise her iki sadelikten ayrı ayrı bahsedelim. Söz sadeliği demek anlatılmak istenilen maksatı açık kelimelerile ve fuzuli ilâveler karıştırmaksızın söylemek demektir. Meselâ makam sahibi birisine bir işinizi söylemeye geldiğinizi ifade etmek isterken dosdoğru: «Size filân işi söylemek için geldim» demek lâzımdır. Fakat bunun yerine «Huzuru alinize acizane maruzatta bulunmak için cesaret ettim» gibi tarz merduttur.

— Ne buyuruyorsunuz, üstat! Büyük bir adamın huzurunda edep ve terbiye bu ikinci tarzın kullanılmasını istemez mi?

— Evet, alıştığınız terbiye onu ister. Fakat serbest insanlar beldesi gibi demokraside bu üslûp sakattır.

— Sakatlık bunun neresinde?

— Sakatlık, şundadır ki, hitap olunan adama hoş görünmek için yaltaklık yapıyor. Düşününüz: «Huzur» hiç «âlî» olur mu? Huzur huzurdur, ne âlisi var ve ne de süflisi! Sonra «maruzat» ne demektir? Hür bir memlekette kimse kimseye arzetmez, bütün vatandaşlar, makamları ve gördükleri iş ne olursa olsun müsavidirler. Arz ise aşağıdan yukarıya doğru bir nev'i feryattır; halbuki serbest ülkede aşağıdan, yukardan bahsedilemez. Fakat buna bir de «acizane» kelimesinin

ilâvesi bütün bütün sahtekârlıktır. Çünkü maruzat ne acizane olur, ne muktedirane, maruzat maruzattır! Cesaret kelimesi de fazladır. Zira bir vatandaşa haklı bir dileği söylemek için gelmek bir haktır. Kimse bu hakkı reddedemez, hakkın tanınması da tabiidir, bunun için de cesarete, filâna lüzum yoktur. Görüyor sunuz ki, bütün cümle baştan başa sun'idir, sahtedir, böyle bir cümleyi kullanan bir kimse kendisini alçaltıyor, muhatıbını yükseltiyor, kendisini zehil, ötekini izaz ediyor ve bununla evvelâ vatandaşlar arasındaki müsavat esasını kırıyor, sonra hem kendisinin ve hem de muhatıbının seviyesini bozuyor. Ve bütün bu zilletlere sırf kendi dileğini elde etmek için katlanıyor. İstipdatta bu tarz pek tebiî idi. Çünkü orada hakka, hakikate bakılmazdı, ricaların çoğu haksız olduğu gibi onların kabul olunup olunmaması da keyfe bağlıydı. Böyle bir vaziyette makam sahiplerine yaltaklanmak anlaşılır! Fakat serbest insanlar ülkesinde buna tahammül edilemez.

— Üstat, gittikçe hayretlerim artıyor. Ben ki o üslûba ötedenberi alışkınım, dilimi nasıl değiştireceğim?

— Gayret etmeniz lâzımdır, başka surette olamaz!

— Fakat üstat, bunca teferruata kadar giden titizliğe lüzum var mı?

— Hayırlı Hayır! Bu teferruat değildir. Muayyen bir ruhun, bir zihniyetin ifadesidir. Dikkat

ediniz! İstipdat usulü kendisine has olan üslûba revnak vermek için ne kadar çalışmıştır! Orada gerek yazı ve gerek konuşma lisanı çok yüksek, çok zinetli, çok azamet ve haşmetlidir! Bununla istipdat halkın ruhunda bir taraftan zillet, meskenet, aciz ve korku ve diğer taraftan da kendisi hakkında azamet, mehabet ve dehşet hisleri besletmek ister!

Büyükklere nasıl hürmet edilir?

Üstat beni tenvire devam etti :

«— İstibdat sadeliğe asla tahammül etmez, dosdoğru söz söyliyeni daima küstahlıkla, terbiyesizlikle, ukalâlıkla ittiham eder. İşte bunun içindir ki aslında şah ve sultan olanlar bilâhare şehensah, padişah, hükûmdarı âzam, zillûllah, müeyyed min tarafillâh, şehriyarı âzam, elkaimi billâh, elmatesimi billâh ve ilâahiri olmuşlardır ve gene bunun içindir ki, aslında vezir ve vekil olanlar bilâhare sedriazam, serdarı ekrem, saidü devle, rüknülmülk, serdarı kül ve ilâahiri olmuşlardır.

İhtiyarlığa yüz tutmuş alüfteler eski günleri hatırlatmak için sürtüğe ve ziynete ne kadar kuvvet verirlerse, öyle de bu başsız, beyinsiz adamların fena idareleri ile izmihlâle ve harabiye sürüklencen muhitler unvanlara ve sun'î üslûplara

kuvvet verirler! Zahirî haşmet ve azamet altında batını çürüklüğü kapatmağa çalışırlar.

Misal olmak üzere size memleketi ecnebi müdahalelerine maruz Kalan ve haiz olduğu bir tek elektrik Makinesinin idaresine tayin oluuan bir vezire yazılan bir arzuhalin serlevhasını aynen zikrediyorum :

« *Huzuru bendegâni cenabî, mustetabt, ecellu ekremu efhamu valâ veziri lâmbai elektrikiyei humayuni mudde zillahulali* »

Görüyorsunuz : Ne kadar gürültülü, adeta bir davulun gümbürtüsü. Fakat bu gürültü, bakınız, ne kadar boşlukları kapatıyor?

Evvelâ bir tek elektrik Makinesi için bir vezaret tesis edilir mi? Sonra zavallı arzuhalci bu elektrik makinesi vezirine doğrudan doğruya hitap etmek cesaretini kendisinde bulamıyor! Onun benedgânını tavsiye ediyor. Daha sonra bu tek makinenin vezirine ecell, ekrem, efham, vala unvanlarını veriyor. Ve nihayet te o vezirin ebedî gölgesi altına sığınıyor!

Evlâdının bu kadar küçülmesine razı olan bir memleket felâh bulur mu? Bütün bu sun'î ve gayri tabiî dilden, şeniyet ve hakikatle asla alâkası olmıyan bu unvanlardan maksat nedir? Tebaanın zilletini ve metbuun azamet ve haşmetini ifade değil mi?

Şimdi böyle bir üslûbun hâkim olduğu bir muhitte doğruluktan, samimiyetten, hakikî mu-

habbetten, merbutiyetten, hulasa içtimâî yaşayışın temellerini kuran alâkalardan eser kalır mı ?

İçte bunun içindir kî, zahiren sert ve toplu gibi görünen bu muhitler en ufak bir sadmeye dayanamazlar, kum yığını gibi tarumar olurlar. Ve bir de bu gibi muhitlerde bn kadar unvanlarla, bu kadar azamet ve haşmetle etrafı alınmış bir vezirin sukut gününü hatırlayınız !

Henüz sukut haberi şayi olur olmaz herkes ondan kaçır ve ikbal zamanlarında kendisine kasideler ile hitap edenler, methiyeler yazanlar ve yüksek üslûpla hitap edenler bu kere de karga gibi her taraftan uçuşurlar ve serzeniş, küfür ve şütum üslûbuna serbestî vererek evini, eşyasını yağma ederler. Bin bir kere tecrübe edilmiş olan bu hali şair aşağıdaki beyti ile ne güzel tasvir etmiştir :

«Hüda göstermesin asarı izmihlâli bir yerde
«Ahibba şiveyi yağmada mebhut eyler adayı»

Serbest insanlar beldesinde ise ne ikbal var, ne kaside, ne medih, ne de garet.

— Teşekkür ederim üstat ! Söz sadeliğinin ruhî ve terbiyevî ehemmiyetini anladım. Geçmişteki bir çok hâdiselerin hikmeti şimdi bana ayan oldu. Fakat dimağımda bir ukte kalmıştır. Onu da halleder misiniz ?

— Söyleyiniz !

— Serbest insanlar ülkesinde büyük adamlara hüremt ve tazim edilmez mi ?

— Serbest ülkede büyük adamlar hürmet edilir ve hem de ne kadar? Geziniz bahçelerimizi, parklarımızı, umumî meydan yerlerini, müzeleri, mektepleri, her takafıta büyük adamların heykellerini, âbidelerini, tasvirlerini görürsünüz.

Okuyunuz tarihlerimizi, edebî eserlerimizi. Onların tercümei halleriyle, yaptıklarının tafsilâtı ile, hayatlarından alınmış hâdiselerden çıkarılan hikâyeler, eserler, romanlar ve tiyatro piyesleri ile doludur. Berhayat iken onlara hürmet ederiz, öldükten sonra unutamayız, daima minnetle ya-edederiz, kalbimizde yaşatırız, nesilden nesile hatırlarını naklederiz. Fakat bütün bunları yaparken kendimizi, kendi şahsiyetimizi, haysiyet ve şerefimizi de unutmamız.

Onların kusurlarını, zaaflarını, eksiklerini de kaydetmekten geri durmayız. Kendilerini beşeriyetin fevkine çıkarmaktan, onlara mabut sıfatı vermekten çekiniriz. Hulâsa serbest ülke bu hususta ifrat ve tefritten aynı derecede çekinir.

Halbuki kasideye ve hicve alışkın muhitlerde büyük adamlar kasidelerile kolayca mabut derecesine çıkarıldıkları gibi sukut veya vefatlarından sonra hicivle de kolayca en aşağı derecelere indiriliyorlar.

Hakikatte bu gibi muhitler büyüklüğün ne olduğunu anıyamazlar bile. Büyük adamları çabuk unuturlar, hatıralarını saklamazlar, sokaklarda, müzelerde, mekteplerde tasvirleri, heykel-

leri görünmez ve hatta tercümeyi halleri bile ekseriyetle bilinmez. Hakikatte bu muhitlerin hürmet ve izaz ettikleri şey büyüklük değil kuvvettir.

Büyük adamlar kuvvet sahibi oldukları müddetçe bu muhitler kendi şeref ve haysiyetlerini bile unutarak onları mabut derecesine çıkarırlar. Fakat kuvvet zail olur olmaz onların nazarında büyük adamlar her türlü değer ve kıymetlerini kaybederler ve haklarında en ağır hakaretler bile esirgenmez.

Serbest insanlar ülkesi bu çirkin ifrat ve tefritten kendini korur ve büyük adamlarını ne göktere çıkarır ve ne de çirkefe garkeder.

— Üstat, gene bütün varlığımı altüst ettiniz. Gene yalnız kalmağa, düşünmeğe ihtiyacım vardır. Müsaadenizle bugünlük te bu kadarile kifayet edelim.

— Pekâlâ! İki gün sonra gene geliriz!

Muazzam bir makine fabrikası

Pirler gittiler. İşittiklerim üzerinde düşünmeğe başladım. Tereddütlerim, kendimden şüphelerim her gün artmakta idi. Bugün bütün bütün taşı. Ne acayip ülke! Onun adetleri bizimkinin tam zıddıdır. Acaba alışabilecek miyim?

Acaba muhitten aldığım izleri, taşıdığım zihniyeti, gördüğüm terbiyeyi atmağa muvaffak ola-

bilecek miyim? Kendimi, hatıralarımı yokluyorum, meyas oluyorum.

Meselâ kendini makam sahibi birisinin yanında farzediyordum ve ona hitaben alıştığım «Hakipayenize yüz sürmek şerefine nail olmak için taciz ettim» yerine «sizi görmeğe geldim» cümlesini koyarak irkiniyordum ve kendi kendime diydum ki, «Bu nasıl olur?» Makam sahibi kızmaz mı? Suratını asmaz mı? Koğmasa bile içinden «Ne kadar küstah adamdır?» demez mi? Ve bir daha beni huzuruna bırakır mı?

Makam sahibi tahammül etse bile yanındakiler birbirile bakışarak ve beni gözlerle göstererek omuzlarını silkmezler mi, ve içlerinden «terbiyesiz küstah herif!» demezler mi? ve ben gittikten sonra terbiyesizliğimi, küstahlığımı isbat için binbir hikâyeler, rivayetler, dedikodular saymazlar mı?»

Dimağım bu fikirler içinde yürürken benim başka bir muhitte olduğumu ihtiyarsız unutuyordu ve alıştığı yoldan yürüyerek beni ümitsizliğe sürükleyordu. Fakat birdenbire âdeta uykudan ayılıyor gibi kendime geliyor ve yüksek sesle:

— Yahu sen hür olmak istedin, serbest ülkeye geldin. Burada insanlar ve itiyatlar hambaşkadır.» Diye kendi kendime gülümsüyordum. Fakat buna rağmen dimağım bir türlü alışamayordu, ısındığı yoldan ayrılamayordu ve beni daima oraya doğru çekiyordu. Ah bilseniz ne kadar kızılıyordum?

Elimde olsaydı bu dimağı ta kökünden kaldırıp yerine başkasını koyardım! Fakat ne çare ki, buna imkân yoktur. O halde ne yapacağım? Nasıl bu yeni muhite alışacağım? Kederli bir ümitsizlik veren bu sual o gün beni çok üzdü ve nihayet yerimden sığınarak ve âdeta bir kâbustan kurtulmak için kendi kendime bağırdım :

— Yahu sende irade yok mu? İradeni dimağına hâkim kıl, dimağın seni eski yollara doğru sürüklerse karşısına iradeni koy ve dur! diye emret!

Evet, evet! «Dur ve bu tarafa çevril» diye emredeceğim - Dedim ve silkinerek davet edildiğimiz makine fabrikasına gitmet için hazırlanmağa başladım. Bir saat sonra arkadaşlarımla beraber fabrikade idik.

Bu muazzam bina şehrin haricinde idi. Tren ta binanın içine kadar yürüyordu. Burada gördüğüm manzaranın azameti beni hayran etti. Binanın içinde yüzlerce kadın ve erkek çalışıyordu. Kadınlar yalnız saçlarından ve kulaklarındaki küpelerden belli oluyordu.

Fabrikada otomobilden zırhlı trenlere, lokomotiflere, toplara, mermilere, bombalara kadar her şey yapılıyordu. Her tarafta cesim küreler ve fırınlar ateş püskürüyor ve dayanılmaz sıcaklık yapıyordu. Uzun ve kalın maşalarla ateşten çıkarılan kıpkırmızı cesim demir parçaları, makine ile tahrik edilen çekiçlerin altında bükülüp kıvrı-

rılıyorlardı. Burada bir çelik parçası bir menge-
nenin dişleri arasında hurduhaş oluyordu. Orada,
fırından sığıryan bir kıvılcım ta tavana kadar
fırlıyordu.

Daha ötede kayıştan cesim bir kuşak mühey-
kel bir merdaneye dolaşarak mütemadiyen kıvrı-
lıyor ve ihramlar gibi yükselen silindirleri müthiş
bir hay huy içinde yukarı aşağı oynatıyordu.

Birdenbire bir zil çalındı. Bütün insanların
bir tarafa çekildiklerini gördüm. Ben de çekildim,
ve kendimi âdeta bir mucize karşısında buldum.
Binanın zemini üzerine serpilmiş olan binbir de-
mir parçaları birdenbir havaya doğru uçuşmağa
başladılar. Evvelâ ben şaşırdım ve bir şeyler
oluyor zannettim.

Sonra dikkat ettim ve gördüm ki, bütün par-
çalar bir noktaya doğru uçuşuyorlar ve arı yav-
ruları gibi birbiri üzerine binerek cesim bir küt-
leye yanaşmakta idiler. Sonra anladım ki, bu
kütle elektrikle manyatize edilmiş ve tavanda
yapılmış bir ray vasıtasile ta binanın ortasına
kadar sürüklenmiş bir demir parçasıdır.

İşte manyatizimin bu muhteşem cazibesi imiş ki
o demir parçalarını çekiyormuş. Nihayet bütün
demir parçaları toplandıktan sonra gene aynı ray
vasıtasile o kütle bir methale kadar sürüklendi
ve methalde bekliyen trenin açık ve geniş bir
arabası üstünde durdu. O meyanda elektrik
cereyanını kestiler ve bütün parçalar korkunç

bir gürültü ile arabanın içine düştü ve tren çekip götürdü. Ben hayretimden henüz kendime gelememiştim. Arkadaşım yanıma sokularak :

— İşte asrın binbiri mucizelerinden biri! Dedi.

— Evet, bilgi ve sây mucizesi!

— Biliyor musun ki, bizim paramızın mühim bir kısmı bu fabrikaya geliyor?

— Nasıl?

— Lokomotifleri, topları, rayları ve saireyi görmüyor musun? Biz bu gibi şeylerin cümlesini buradan alıyoruz!

— Yani cehalet vergisi veriyoruz?

— Evet, evet! Doğru söyledin. Cehalet vergisi!

Yaşayış sadeliği..

Ertesi gün pirlar bermutat geldiler.

Bu kere kendilerinden yaşayış sadeliği hakkında izahat istedim. İçlerinden biri :

— Evet, yaşayış sadeliği de söz sadeliği kadar mühimdir. Sade yaşamağa alışkınlık manevi hürriyetin esasıdır. Buna da serbest ülke hususî bir ehemmiyet vermektedir. Fuzulî itiyatlar ve bu itiyadın yarattığı ihtiyaçlar insanların hürriyeti için bir tuzaktır.

Çünkü insan meşru kazançlarıyla bu itiyat ve ihtiyaçlarını tatmin edemez olursa ister istemez

başkalarına sığınmak, onlara yaranmak ve onların maddî ve manevî tesirleri altında kalmak mecburiyetinde olur. Halbuki sade yaşamağa alışkın olanlar için tehlike yoktur. Bu gibiler şahsî hürriyetlerini daha kolaylıkla saklayabilirler.

— Fakat üstat, burada iki mese'le vardır. Birisi itiyatların kazanç nisbetinde artması, diğeri de medeniyetin insanlarda her gün yeni ihtiyaçlar doğurmasıdır. Buna ne dersiniz?

— Haklısınız. Kazancın artması ile beraber umumiyetle itiyatlar da artar. Medeniyete gelince hakikaten o da itiyat ve ihtiyaçların artmasına sebep olur,

Fakat mes'ele bunda değildir. Mes'ele medeniyetin yükseldiği ve ihtiyaçların arttığı yerde dahi itiyatların zebunu ve esiri olmamaktır. Hele medeniyet yoluna henüz atılmış olan muhitler için bu mes'ele hususî bir ehemmiyeti haizdir.

Medeniyeti tedricî olarak yürümüş olan muhitlerde kazançlarda tabîi ve tedricî olarak yükselir. Şöyle ki, umumî servet daima medeniyetin seviyesi ile mütenasip olur.

Bu gibi muhitlerde itiyatlar ve itiyatlardan doğan ihtiyaçlar hakikî ve tabîidir, ve bunları tatmin için elde edilen kazançlar da aynı nisbette olduğundan hürriyet ve serbestî için tehlike yoktur. Fakat bazan da iktisadî hayatı henüz inkişaf etmemiş olan muhitler medeniyetin en son tezahüratını taklit etmeğe koyulurlar.

İşte tehlike buradadır. Hakikî ve meşru kazançlar sun'î ve gayritabiî olan itiyatlardan doğan gene sun'î ve gayritabiî ihtiyaçları tatmine kifayet etmediklerinden itiyatların zebunu olanlar sun'î kazançlar yolunu almağa başlarlar ve muhit manen ve maddeten uşuruma doğru yol alır.

Böyle bir muhitte lâbütl ve naçar herkes gözünü devletin hazinesine diker ve bu hazinenin anahtarlarını ellerinde tutanlara karşı tekâpu etmeğö, onların meyil ve arzularına göre hareket eylemeğö koyulurlar ve bu suretle yavaş yavaş riya, iki yüzlölük, tabasbus, sui istimal, irtikâp ve sair bozucu illetler cemaatı bir ağ gibi sarar ve bu umumî tefessüh içinde bütün diğör faziletler gibi hürriyet te kaybolup gider.

Görmüyor musunuz ki istibdat usulünde, insanları israfa, fuhşö, tecemmülât ve tezyinata ve bu gibi bozucu itiyatlara alıştırmak bir sistemdir. Bütün ö sırmalı üniformalar, ö parıl parıl parlıyan elbiseler, ö muhteşem gerduneler, ö müheykel saraylar, ö altın gümüş kumaşlar ve kap kışıklar ö mücevherat ve ipekler hep fertlerde tama ve iştiha hırslarını uyandırmak ve tab'ayı bütün bunların kaynağı olan saraya bağlamak içindir.

Padişahlara «velinimeti biminnet Efendimiz» denilmesi beyhude değildir. Fakat serbest ülke sisteminin usulü tabiatile bunun tamamen muhalıdır. İstipdatte maksat köle yetiştirmek ve vasıta

da lüks, israf ve fuhuştur. Burada ise gaye vatandaş yetiştirmektir ve vasıta da sadelik ve fazilettir.

— Fakat üstat, bu sade yaşayış adeti nasıl husule gelir? Serbest ülkede herkes istediği gibi sarfetmek salâhiyetini haizedeğil midir?

— Elbette ki haizdir. Fakat bizim terbiye usulümüz vatandaşları kendiliklerinden sade yaşamağa alıştırır.

— Bunu nasıl yapıyorsunuz?

— Pek kolay, biz vatandaşlarımızı sâde yaşamağa ta çocukluktan alıştırırız. Ta beşikten onların etrafını memleket mamulâtından yapılmış sade ve temiz şeylerle kuşatırız. Gözlerini ve dimağlarını bu sadeliğe alıştırırız. Mektep çağında zengin olsun, fakir olsun hep aynı tarzda yapılmış ucuz ve temiz elbiseler giydiririz. Tezyinata ve tecemmülâta müsaade etmeyiz.

İsrafa ve lükse karşı yabancılık ve kayıtsızlık uyandırırız, ve bu suretle vatandaşlar kendi kendine sade yaşayışa alışırlar, lüks ve israf ihtiyacını duymazlar. Bu kadar zamandanberi içimizde bulunuyorsunuz: Gerek kadınlarımızda ve gerek erkeklerimizde ve gerek hayatımızın her hangi bir cihetinde lüksü ve israfı andıracak bir şeye tesadüf ettinizmi?

— Hayır üstat! Bu cihet daima bana hayretler veriyordu. Şimdi sebebini anladım.

Hakkı müdafaa vazifedir

« — Üstat, yasada izah edilimemiş pek az madde kaldı. Bunlardan bugün birisini izah eder misiniz? »

— Hangisini?

— Bir maddede deniliyor ki hakkı müdafaa vazifedir. Bu madde nasıl anlaşılmalıdır?

— Şu surele anlaşılmalıdır ki vatandaşlardan birisinin hakkına tecavü olduğu halde o hakkı müdafaa etmek her vatandaşın borcudur.

— Üstat, bu nasıl olur? Bir ülkede bunca insanlar yaşar, Bir çokları birbirini tanımazlar bile. Şimdi herkes işini gücünü bırakıp hak müdafaası ile mi meşgul olmalıdır?

Benim bu mütaleam pirlerin uzun kahkahalarını mucip oldu. Ben mahcup oldum, kızardım, acab fena birşey mi söyledim diye etrafa hayretle bakındım. Pirelerden birisi imdadıma koştu:

Oğlum! Serbest ülkede seni zannettiğin kadar hakka tecavüz edilmez. Bunun sebebi işte yasadaki bu maddedir.

— Anlayamadım, üstat?

—Anlatayım. Gerek hükûmet adamları, ve gerek hususî vatandaşlar, herkes herkesin hakkını müdafaaya hazır olduğunu bildiklerinden hakka

tecavüzden sakınırlar. Bu suretle bu ülkede hakka tecavüz hemen hemen vaki olmaz.

— Fakat üstat! Bu müdafaayı vatandaş için bir vazife diye telâkki etmenin sebebi nedir? Meselâ bir vatandaş bu vazifeyi ifa etmezse cürüm işlemiş gibi telâkki olunur mu?

— Hemen, hemen! Yalnız şu farkla ki bu vazifeyi yapmıyan bir vatandaş - yazılı ve resmî kanuna değil - âmmenin vicdanına çarpılır ve cezasını mahkemenin hükmünden değil efkârı umumiyenin nefret ve husumetinden alır.

— Efkârı umumiye bu salâhiyeti nereden alır?

— Oğlum, bilmelisin ki hak denilen mefhum içtimaî bir hâdisidir. Eğer fert yalnız başına yaşasaydı hak mefhumu doğmazdı. Hakkın doğması için hiç olmazsaiki ferdin karşı karşıya gelmeleri lâzımdır.

Yani, cemiyet hayatının doğması şarttır. Şimdi kaynağı cemiyet olan bir hâdisenin bakası ve ve devamı için bedihidir ki cemaatin siyaneti lâzımdır. Ve gene bedihidir ki cemaati teşkil eden fertler hakka karşı kayıtsız ve yabancı kalırlarsa hak ortadan kalkar ve cemiyet hayatı bozulur. Binaenaleyh fertler yekdiğerlerinin haklarının zamin ve kefil olmalıdırlar ki cemiyet hayatı devam ederek açılabilsin.

Gürmüyor - musun ki hakka karşı kayıtsız kalan cemaatler yaşıyamıyorlar, açılmıyorlar. Bu hususta şarkla garp arasında sathî bir mukayese devamızı isbat için kifayet eder.

arkta fertler hakka karşı hissizdirler , kayıt-sızdırlar. Bugün birisinin, yarın ötekini hakkına tecavüz olunuyor. Kimse müteessir olmuyor, kimse hakkı müdafaaya kalkışmıyor, Gitide herkes aynı hale düşüyor. Sonunda hak mefhumu ortadan kalkıyor ve umum cemaat kendisile kolayca oynanılır cansız, hareketsiz bir paçavra haline geliyor.

Halbuki bunun aksi olan garpte birisinin hakkına karşı vaki olan bir tecavz öteki vatandaşlar defederler. Hakka tecavüz edenin cezalanmasına kadar çalışırlar.

Neticede gitgide burada tecavüzler ve tecavüz edenler azalır ve bizim ülkemizde olduğu gibi birgün gelir hemen tamamen ortadan kalkar ve hakkı müdafa vazifesi zannettiğin kadar ağır ve g olmaz. Başkasının hakkını müdafa etmek hakikatte vatandaşın kendi kendini müdafaası demektir.

Bu hak bugün senindir, yarın benim, nc gün de başka birisinin!

Bu , durmıyan, akan bir mevhibedir ki her dakika bir vatandaştan diğerine geçer ve her dakika bütün vatandaşların birlikte himaye ve siyanetini ister! Bu müşterek himaye ve siyanet vazifesini duyumuş olan muhitlerde vazifenin filen icrasına lüzum bile kalmaz , Zira tecavüz eden kalmaz. Şimdi anladın mı oğlum!

— Evet stat! Anladım ki hakkı müdafa,

vazifelerin en yükseği ve en zevklisidir. Bunu yapan bir vatandaş kendi benliğinden çıkarak başkasile birleşiyor ve umumileşiyor.

Şimdi son bir sualim kaldı, fakat vaktimiz gene müsait değildir. Malûmunuz olduğu üzere bugün bizi meşhur tayyareci kızın uçuş merasimine davet etmişlerdir. Davet zamanı yaklaştı. Müsaadenizle o son sualimi de yarına bırakayım.

— Evet, evet! Biz de oraya davetliyiz. Yarın gene görüşürüz.

Tayyare meydanında!..

Tayyare meydanı şehrin haricinde idi. Arkadaşlar ile beraber gittik. Hemen bütün şehir orada idi. Serbest ülkeyi garip bir telâş ve heyecan almıştı.

Ülkeün yirmi dört yaşındaki bir kız evlâdı dağlar aşacak, ummanlar, kıt'alar geçecek ve uzak bir diyara gidecek! Bu ne yiğitlik, ne cesaret, ne nefse güvenme?!... Serbest ülke, bir kız evlâdı tarafından yapılan bu teşebbüs dolayısile, sevincinden çıldırıyor ve fahru gururundan kendine sığmıyordu. Yüz binlerce insanların gözleri bir noktaya dikilmiş sabırsızlıkla bekliyoadı. Birdenbire bütün bu insan yığınının göğsünden kopan «Yaşasın! Yaşasın!» bağırıları afakı çınlattı.

Kahraman kız gelmekte idi. Onu görmek

için herkes can atıyordu..Tayyareci elbisesi giymiş, orta boylu, narin yüzlü bir kız sert ve seri adımlar ile ilerliyordu. Her taraftan alkış tufanları yükseliyor, kızağız eldivenli ellerile sağa, sola selâmlar ediyor ve meydana'daki tayyareye doğru yürüyordu.

Birkaç dakika sonra son bir kere daha iki elile halkı selâmladı ve tayyareye bindi, makine işlemeğe başladı. Tayyare, efsanedeki kuş gibi, fısıldadı ve bir müddet yerde süründükten sonra havalandı. Yüz binlerce eller göğe doğru yükselerek kahraman kıza veda ediyor, muvaffakiyetli seyahatler diliyordu. Kız da havadan mendil sallıyarak cevap veriyordu. Tayyare mütemadiyen yükseliyordu ve nihayet garbe doğru ufukta kayboldu! İzdiham son bir « Yaşasın! » narası atarak dağılmağa başladı.

Şimdi o nerede? O tek, yalnız başına, boş feza içinde uçan yirmi dört yaşındaki kız nerede? Yüksek dağlar aşarak, uçsuz bucaksız denizler geçecek Onun göreceği şey yukarda nihayetsiz bir boşluk, aşağıda kudurmuş dalgalar savuran bir su yığını!

Bazan onunla bu su arasına kalın ve fırtınalar içinde buram buram kaynaşan bulutlar girecek! Bazau müthiş bir rüzgârın sadmesi ile tayyare yukarıdan aşağıya doğru yıldırım sür'atle inecek ye bazan da buz ve kar fırtınalarına tutulacak! Ah! O esnada o ince ve zarif makinenin bir tarafına bir sakatlık arız olursa!

Kız bunu düşünüyor mu? Telâş ediyor mu? Gece gelince güneşin aydınlığından, ümit ve ferah veren ışıktan da mahrum olan bu kız karanlığın binbir vahimeler telkin eden esrarı içine dalacak ve yalnız sabit yıldızların sönük ışıltıları ona rehberlik edecek! Fakat buna rağmen o gene zarif elile makineyi idare ve gözleriyle aletlerin hareketlerini takip ederek bulunduğu yerin mevkiini anlamağa çalışacak!

— Yirmi dört yaşında bir kız!! Bu bir masal mı, hikâye mi, efsane mi, yoksa hakikat mı?

— Hayır, hayır! Hakikat! Fakat ne kadar müthiş bir hakikat!

Arkadaşım sordu:

— Neden müthiş?

— Müthiş, müthiş! Düşün azizim, o ne azim, ne irade! O ne soğuk kanlılık, ne sinir selâbeti! Ve hem de bir kız! Böyle kızlar yetiştiren muhitler ile biz nasıl rekabet edebiliriz, nasıl yanyana yaşarız? İşete müthiş olan taraf!

— Evet, evet! Bu cihetten haklısınız!

— Şimdi yirmi tane böyle bir kız dört yüz elli milyonluk Çin'in, üç yüz otuz milyonluk Hindistad'ın başına belâ kesilemezler mi? Yerle gök arasında durup:

— «Ene rabbikümülâlâ» deseler, ötekiler için «Bela? Bela!» demekten başka çare var mı?

— Ah elemli bir sual!!

-- Elemlidir ama, çaresiz değildir.

-- Çaresi nedir?

-- Çalışmak, durmayıp gece gündüz, çalışmak!

Muvaffakiyetin ilk şartı

— Felâket şudur ki hem çalışmıyoruz ve hemde çalışmayı bilmiyoruz.

— Fakat öğrenmek mecburiyetindeyiz. Ecdadımızın kabahatleri yere göğe sığmıyacak kadar çoktur. Onlar ne çalışmışlardır ne de çalışmak yolunu öğrenmişlerdir. Canlı ve kuvvetli bir milletin kol zoruna dayanarak ağalık etmişlerdir.

Dünyada iş bu kol zoruna kaldığı müddetçe ağalıklarını sürmüşler. Fakat dünya durmamış, çalışmış, çalışmış. Hayata iki yeni büyük âmil sokmuş: Bilgi ve usul. Bu âmillerin önünde kol kuvveti iflâs etmiş. İlim ve san'at birleşince bütün diğer kuvvetleri yıkmışlar ve o dakikadan itibaren bizim de revnakımız bozulmağa başlamış.

Fakat vaziyet henüz ümitsiz değildir. Elverir ki biz kusurumizi idrak ve samimî olarak itiraf edelim. Eğer bu kusuru dediğim surette bir batın evvel idrak edip çaresine tevessül etmiş olsaydık bugün yolumuzu bulmuş ve komşularla hemhal olarak yürümeğe başlamış olacaktık.

Fakat asıl felâket şudur ki biz hâlâ da kusurumizi zahiren itiraf ediyorsak ta batında kendimizi dev aynasında görmekte ve her şeyi üstatsız ve rehbersiz becerebilmek iddiasındayız. İşte bizi

yiye ve kemiren asıl hastalık! Bu hastalığa çare bulabiliyormusunuz?

— Evet, hakkınız vardır! Asrımız usul ve bilgi asrıdır. Fertlerde olduğu gibi milletlerde de çalışmak, muvaffakiyetin birinci şartıdır. Fakat bilgisiz ve usulsüz çalışmak boş havanda hava dögmektir. Zira çalışmak demek, her hangi bir sahada yeni bir mahsulü elde etmek istemek demektir.

Binaenaleyh evvelâ o sahanın, sonra da o mahsulün neden ibaret olduklarını bilmek lazımdır. Bu ise aşikârdır ki ilimsiz olmaz. Fakat ilmi kullanmanın yolunu, usulünü de bilmek lâzımdır. Yoksa ilim de faide vermez.

İşte bakınız bu memlekete: Baştan başa teknik bir şebeke ile kaplanmış. Her tarafta insan yerine makine işliyor! Fakat her makinenin başında bir insan eli ve bir insan başını görürsünüz. Hakikatte ölü ve donuk cisimlerden ibaret olan bu makineleri harekete geiren o eller ve Odimağlardır. Fakat dikkat ediniz:

Her makinenin başında başka bir el, başka bir baş duruyor! Çünkü o makineyi işletmek yolunu ve faideli harekete getirmek usulünü o el ve baş bilir! Şimdi böyle bir makineyi başka bir ele başka bir başa teslim ediniz. El ve baş çalışırlar fakat ya makine kırılır ve yahut faide vermez.

Biz de tıpkı bu vaziyetteyiz. Çalışıyoruz, ama

ilimsiz ve usulsüz çalıştığımız için başkaları kadar faide temin edemiyoruz. Bilgiyi ve usulü ihmal eden muhitlerin cümlesi de bizim gibidirler. Bunların hayatta ilim ve usul bilenler ile baş başa gelmeleri imkânı yoktur. İşte bunun içindir ki bu kahraman kızın uçuşu beni bukadar elemli fıkirlere daldırdı. Kendi kendime soruyorum :

«Acaba yanı başımızda bu gibi evlât yetiştiren muhitler mevcut iken ve bizde bilgi ve usule karşı bu halimizi tutarken onlarla baş başa yürümemiz imkânı varmıdır?»

— Fakat unutma ki biz henüz başladık. Dediğim gibi ecdadın bu hususta pek büyük kabahatleri vardır. Fakat bizim gibi bu yola sonradan girenler yok mudur? Onlar muvaffak olmadı larmı? Neden bizde olmıyalmı? Bizde insan değilmıyız, aklımız, suurumuz yok mudur? Elverir ki çalışmak havesini ve çalışmak usulünü benimsıyelııı!

— Evet, evet! Müteselli olmaktan başka çare varmıdır?

Cemiyet hayatının temel taşı

Ertesi günü pırlar geldıler. Son süalııı kalmıştı:

— Üstat, dedım. Nizamnamedeki teavün nedir?

— Teavün vatandaşların birbirını düşünmeleri ve birbirıne yardım etmeleriıdır. Bu kaide cemaat hayatının esasıdır, temel taşıdır.

Teavün de iki türlüdür: Manevî ve maddî. Kendine hür yani efendi diyen bir cemaat için arasında manevî ve maddî fakrî ve ihtiyaca tutulmuş vatandaşların mevcudiyeti ağır bir lekedir.

Bu hal cemaatin vazifesini yapamadığına delildir. Vatandaş dediğin adam cahil ve ya ahlaksız ise, dilenci ve yahut aç ise, mes'uliyet cemaatindir. Böyle bir cemaat ya vazifelerini anlamıyor veya onlara bakmıyor ki her iki hal de eksik olduğu aşikârdır.

— Ferde karşı cemaate yüklenen bu vazife nereden geliyor?

— Evvelâ bilmelisin ki cemaat fertlerden ve fertlerin birleşmesinden doğar ve binaenaleyh her cemaat kendini doğuran ferdin hal ve vaziyeti ile ister istemez alâkadardır. Sonra hür ve serbest ülkede her vatandaş ülkenin mukadderatına iştirak eder. Haiz olduğu intihab salâhiyeti ile meb'uslarını intihap ederek Meb'usları vasıtasile kanun yapar. Ve gene meb'usları ve matbuatı vasıtasile icrayî ve kazaî kuvvetleri murakabe eder ve bu suretle memleketin idaresine iştirak eyler. Şimdi sorarım: Dilenci, ahlaksız ve yahut cahil ve yaptığı bilmez vatandaşların bu yüksek vazifeleri hakkile yapabileceklerine ve herkesin alâkadar olduğu umumî mukadderatın doğ ruyla götürülebileceğine emniyetiniz olurmu?

— Olmaz!

— O halde vatandaşlar arasından fakrî ihtiyacı ve ahlaksızlığı kaldırmak cemaatin borcudur.

— Fakat bu haller vatandaşın kendi arzusundan, kendi iradesinden geliyorsa?

— Gene bunları kaldırmağa çalışmak cemaatin borcudur. Çünkü böyle bir irade ve arzuyu taşıyan bir vatandaş ya hastadır ve yahut sui niyet sahibidir. Birinci takdirde tedaviye, ikinci takdirde cemaat haricine çıkarılmağa muhtahtır.

— Tedavi nasıl olur?

— Cahil ise okutmakla, fakru ihtiyaca tutulmuş ise iş bulmak ve işe göndermekle, ahlaksız ise telkin ve ceza ile.

— Bu kadar büyük bir işi kim yapar?

— Fertler ve devlet!

— Üstat, anlıyamadım. Fertler ile devlet bu vazifeyi kendi aralarında nasıl bölüşürler?

— Bölüşmezler, yanyana çalışırlar ve işte bu sahadadır ki bir milletin başına geçen münevver zümre kendi şuur ve viedanının kıymet ve kadarını gösterir. Vazifelerini anlıyan bir muhitte bilenler bilmiyenlerin, varlıklar yoksulların, ahlaklılar ahlaksızların yardımına koşar ve binbir yollarla, vasıtalarla teşekküllerle içtimai yardım borçlarını öderler.

Zaten vazifeyi yerine götürmekledir ki rehber zümre rehberlik mevkiine hak kazanır, onu kökleştirir. Aksine olarak vazifeye kayıtsız ve yabancı

kalan rehber zümrenin mevkii muvakkattir. geçicidir, elinde tuttuğu maddî kuvvetin devamı ile mukayyettir.

— Üstat, devlet bu vazifeyi nasıl yaöar?

— İctimaî muavenet müesseseselerile. Fakat bu hususta izuhat vermekten ise ülkemizde bulunun bu gibi müesseseleri size göstermek daha faydalıdır. İşiniz yoksa hemen gidelim,

Ben hazırdım.

İlk mektepte ve kütüpanede

Pirler ilk evvel beni iptidai bir mektebe götürdüler. Mektep pek büyük bir bina idi. Altı yüz kadar talebesi vardı.

Pirlerden birisi bane binayı göstererek:

— Şehrimizde bir çok bu gibi iptidai mektepler vardır. Bizde altıdan on iki yaşına kadar erkek, kız bütün çocuklar bu mekteplere devam etmek mecburiyetindedirler. Fakir ve zengin herkes çocuğunu buraya göndermekle mükelleftir. Çocuklar devlet hesabına okurlar. Kitap, kalem, defter ve saire gibi okumak için lâzım olan şeyler de devlet tarafından verilir. Hatta öğle yemeğini de çocuklar burada yerler. Bu sayede bizde artık okumak bilmiyen vatandaş kalmamıştır.

— Fakat üstat, bu usul devlete pek pahalıya mal olmıyormu?

— Milyarlara mal oluyor. Fakat devlet hiç bir şey kaybetmiyor, Zira bilgi sayesinde memleketimiz pek zengin olmuş ve devlet bütçesi pek dolgundur.

— Fakirler vergi altında ezilmezler mi?

Bizde vergiler ekseriyetle servet üzerine yüklenir,

— Pekâlâ. Fakat zenginler fakirlerin çocuklarını okutmak mecburiyetinde midirler?

— Evet, çünkü evvelâ, yukarıda söylediğimiz veçhile, fakirlerde vatandaşlar ve vatandaşlar yekdiğerine teavün vazifesile bağılıdır. Sonra zenginler doğrudan doğruya fakir çocuklarının okumalarında alâkadalırlar. Zira, bu çocuklardır ki bilâhare o zenginlerin müesseselerinde, fabrikalarında, imalatanelerinde üstat ve amele sıfatile çalışacaklar. Okumak, yazmak bilen, anlayışlı bir amelenin verimi ile cahil bir amelenin verimi arasında mühim farklar vardır. Bu suretle zenginler bu hususta yaptıkları fedakârlığı fazlasile geri alırlar.

— Hakkınız vardır, üstat!

— Şimdi de sizi mektebin yanı başındaki halk kütüphanesine götürelim.

Bir kaç adım ötede geniş bir binaya girdik. Binanın ikinci katında vasfî bir salonun dört tarafı kitaplarla dolmuş idi. Ortada uzun masalar etrafında yüzlerce kadın ve erkek mütalea ile meşgul idiler.

Pirlerden birisi:

— Şehrin her mahallesinde halk için bugi-
bi kütüpanelerimiz vardır. İşte iptidai mektep-
lerde hazırladığımız -ocuklar büyüyorken serbest
zamanlarının bir kısmını burada mütalea ile ge-
çirirler. İsterlerse burad n evlerine kitap alırlar.
Bu suretle çocukluklarında elde etmiş oldukları
okumak, yazmak vasıtasile bilâhare bilgilerini
genişletirler, dımağlarını terbiye ederler ve beşe-
riyetin umumî cereyanlarına vakıf olurlar!

— Ah, ne güzel üstat!

— Fakat iş bununla da kalmaz. Şehrimizde
bir kaç yerde halk için yüksek bilgiler müessi-
seleri kurulmuştur. Arzu ederseniz bunlardan
birisine gidelim.

— Arzu etmez olur muyum?

Hür insan aç kalmaz

Halkın kesif olduğu bir mahalleye geldik. Bū-
yük bir binaya girdik. Binanın içi insanlar ile
kaynaşıyordu. Erkek, kadın her yaşta adama te-
sadüf ediyorduk. Binanın dört tarafında mütead-
dit dersaneler vardı. Burada birisi kimya, diğeri
mihanik, üçüncüsü tarih, dördüncüsü edebiyat
ve ilâahirihe dersler veriyordu. Dikkat ettim:
Dersler gayet sade, halkın anlayacağı bir dille
veriliyordu ve müderris teferrüattan zizade umu-
mî esaslar üzerinde tevakkuf ediyordu.

— Bu müderrisler kimlerdir?

— Gönüllü, münevver vatandaşlar. Bunlar kendi arzularile ve meccanen bu vazifeyi yapıyorlar. Şimdiye kadar vazifeyi ihmal ettikleri görülmemiştir. Bunların gayretile ilmî, fennî, edebî, ahlâkî cereyanlar halkımızın en kesif tabakalarına kadar iliyor ve bu sayede umum hars seviyesi yükselmektedir!

— Ah, üstat. Bu gibi münevverler yetiştiren muhitler ne kadar bahtiyardırler.

— Evet! Münevverlerimiz halkçı ve gayrendistirler ve yalnız bu sayededir ki serbest insanlar ülkesi milletler arasındaki şöhret ve namını kazanmıştır! Şimdi de isterseniz iş bürosuna gidelim!

— Memnuniyetle!

— İş bürosu şehrin amele ile meskûn cihe-tinde idi. Büronun önünde bir çok amele dolaşıyordu.

— Bunlar kimlerdir?

— İş arayıp bulamıyanlardır. Bunlara ya iş bulunacak, ve yahut devlet hesabına ücret zeri-lecektir!

— Üstat, devlet bu kadar ağır yükü üzerine nasıl alır?

— Almak mecburiyetindedir. Yukarda izah ettiğim veçhile vatandaşlık haysiyeti vatandaşın aç kalmasına tahammül edemez. Hüsnü niyet sahibi olarak çalışmak isteyen bir vatandaşın sırf iş bulmaması yüzünden aç kalması bir zulumdür.

İzzeti nefis ve şeref sahibi olan bir cemaat ken-
di efradının böyle bir zulme maruz kalmasını re-
va görmez. Ya ona iş bulur veya iş buluncaya
kadar besler. İşte ülkemizde kabul edilen esas
bu vatandaşlık şeref ve nefsi beşer telakkisinden
doğmuştur.

Büroya girdik. Geniş bir salonun muhtelif
yerlerinde müteaddit kâtipler amele ile görüşü-
yor, bazılarının isimlerini kaydediyor, bazılarına
adresler veriyorlardı.

Üstat izahatına devam ediyordu:

— Kendilerine adres verilenler bulunmuş işe
gideceklerdir. İmtina ettikleri halde doğru hapi-
saneye. isimleri yazılanlar ise iş buluncaya ka-
dar iane alacaklardır.

— Bu ne yüksek müessese!

— Vatandaşlık şerefi! Hür insan aç kalmaz,
dilenci olmaz. Dilencilik, vatan ve vatandaşlık
için bir lekedir! Serbest ülke bu lekeyi tama-
men kaldırmıştır. Fakat polis vasıtasile değil va-
tandşa karşı kendi vazifesini yapmakla.

Fakat serbest ülke yalnız işsizleri değil iş
göremiyecek hale gelmiş olan vatandaşları da
düşünmüştür. Altmış yaşına varmış ve yahut her
hangi bir sakatlık dolayisile iş göremiyecek ha-
le gelmiş olan vatandaşların hayatlarını da sigor-
ta eder, onlar için mesken ve yiyecek, içecek te-
min eyler!

— Aman üstat! Hayalimin bile tasavvur ede-

— miyeceği şeyler söylüyorsunuz, bunlar hep hakikat mıdır? Filen tatbik olunuyor mu?

— Elbette efendim, bizde laf yok. Olmayan şey söylenmez. Hele memleketi baştan başa kaplamış hastanelerden, sıhhat müesseselerden, çocuk bakımı teşekküllerinden, aceze evlerinden, şefket yurtlarından bahsetmiyorum. Devlet ve fert elele verecek bu hususta azamî sây sarfetmektedirler.

On on beş günlük mühlet

— Üstat! Demek ki burası bir kardeşlik yurdu. Herkes herkesi ve devlet te cümlesini düşünür, birbirinin imdadına koşar, kimse unutulmuş, atılmış kalmaz.

— Evet, evet! Ve işte bunun içindir ki yurdumuzu bu kadar severiz, tehlike anlarında yekpare olarak hareket ederiz ve vatanımızın her zerresini kanımızla boyamadan düşman ayaklarına çiğnetmeyiz!

— Demek ki millî salâbetinizi hep bu müesseselerden alıyorsunuz?

— Elbette, vatanperverlik sırf mücerret bir his değildir. Filhakika en iptidai insan bile doğmuş ve büyümüş olduğu yeri sever. Çünkü birçok hatıralarla, an'aneler, duygularla ona bağlıdır. Fakat bu iptidai his bir insanı vatana ve vatandaşlara karşı fedakârlıklara sürüklemek için kâfi değildir. İptidai hissin bu dereceye varması için

vatanın ferde bir çok manevî ve maddî zevkler temin etmesi lâzımdır.

Hürriyet, şeref, can, mal ve ırz emniyeti, irfan ve bilgi gibi yüksek ve manevî ve maddî refah ve saadet şarttır. Yoksa bahsettiğimiz his iptidai bir halde kalır ve ufak bir sadmeye mukavemet edemez. Görmüyormusunuz ki iptidai kavimlerde ve yahut istibdadı tutulmuş muhitlerde cemaatler kum yağmı gibi olurlar.

Ufak bir ruzgârın sadmesile bunlar tarumar olup giderler. Çünkü manevî ve maddî zevkler temin etmeyen ve aksine olarak kendisini mütemadiyen cebrü cefa ve fakrî ihtiyaç içinde tutan bir muhit için fert ne diye kendisini feda eder?

Fakat birde bu zevkleri temin eden muhitlere bakınız: Orada fertler birbirine yekpare bir kaya gibi bitişiktir ve en şiddetli müsademeleri birlikte göğüs gererek defederler.

— Ah, üstat! Sizi dinledikçe sanki yeni dünyaya geliyorum. sanki gözlerim ilk kere açılıp yaşamak zevkinin sırrını anlamaya başlıyorum! Ah! bu hürriyet ne kadar feyizli ve bereketli bir eksirdir!

Evet, evet! Gerek fertler ve gerek cemaatler için hayatın esası odur bunun içindir ki serbest ülke onu şuurun cevheri diye terennüm eder. Onsuz kâinat ve kâinatın şuru olan insan hiç mertebesine iner! Başka soracak bir sualiniz kaldım?

— Hayır, üstat!

— Öyle ise sana daha on beş günlük bir mülhet veriyoruz. Bu müddet esnasında serbest ülkenin nizamnamesi ve onun maddeleri hakkında verilen izahat etrafında uzun uzadıya düşüneceksin, kendini yeniden yoklayacaksın ve bize son kararını bildireceksin!

*
* *

Pirler gittiler. Düşünmeğe başladım. Kendime güvenemiyordum. Şüphelerim, tereddütlerim devam ediyordu. Bu memleket o kadar garip, o kadar acayıptı ki! Hiç bir şeyi bizimkine benzemiyordu. Her şeyi yeniden öğrenmek, her şeye yeniden alışmak lazımdı.

Halbuki ben bütün gayeretlime rağmen eski itiyatlarımdan bir türlü ayrılamıyordum. Meselâ birisile görüşürken eski üslûp daima dilimin ucuna geliyor, makam sahibi birisinin yanında ellerim mutlak birbirine çatıyor, dudaklarım gülümsüyor ve beyan olunan fikri kabul etmediğim halde ağızından kabul ve medih kelimeleri fırlıyor!

Bakıyorum! etrafımda bir gülmeler başlıyor! Kendime geliyorum, kızanıyorum. İçimden lânet-han oluyorum, bir daha yapmayacağımı vadediyorum, fakat ikinci görüşte gene aynı şey teker-rür ediyor. Bazen kendi kendime o kadar kızıyorum ki inanmazsınız hayalime intihar fikri bile geliyordu. Fakat ben bu fikirden dahi utanıyo-

rum. Kendimin bu kadar zayıf, bu kadar iradesiz olduğumu kabul etmek istemiyordum. O dakikalarda kendi kendime diyordum ki:

«Bu memleketin tarihini okudum. Vaktile bura ahhalisinin de tıpkı bizim gibi olduğunu gördüm. Neden bunlar kendilerini değiştirmeye muvaffak oldular da sen olmıyasın? Hiç şüphe yoktur ki bunların da başladıkları bir zaman olmuştur.

Onlar da o başlangıç esnasında zahmet çekmişler, gayret etmişler ve nihayet muvaffak olmuşlardır! Senin muvaffak olmaman için hususî bir sebep var mıdır? Hayır! O halde ümitsizlik ne için?

Elverir ki sende gayret edesin, kendini mura-kabe altına alasın. mütemadiyen sözlerine, hareketlerine dikkat eyliyesin ve nizamnamede yazılı maddelere harfi harfine riayet eyliyesin! Hayır! Hayır! çalışacağım. ve mutlak muvaffak olacağım.»

Bu gibi mütalealar ile ümitsizlik fikirlerini koğuyor, kendi kendimi tabrik ve teşvik ediyordum. Fakat itiyatları terketmek zihnî tasavvırlar gibi kolay değildir. İlk patavatsızlıkta gene aynı yeis, aynı ümitsizlik geri geliyordu. Uzun müddet böylece yeis ile ümit, tereddüt ile iman, arasında geçirdim.

İradem yeni bir kuvvet buldu

Mihayet bir gün bir fikir sanki bana ilham oldu ve zihnî muvazenemi ve istirahatimi temin etti.

Birdenbire kendi kendimden sordum: «Pek

âlâ! Alışmayıp ta ne yapacaksın? Eski hayatımı avdet edeceksin?»

Bu fikir beni yıldırım gibi sarstı. Bana intihar fikrinden daha korkunç göründü. Zira bu diyarda bir hakikat ta içime kadar işlemiştir, benim için sarsılmaz bir iman olmuştur. Bu hakikat şu idi: İnsanın ve insanca yaşayışın ne olduğunu ben ilk kere bu diyarda öğrendim. Ondan evvelki hayatım bana uykudan ve ölümden daha beter bir kâbus gibi gözükmekte idi.

Şu kanaati edinmişim ki bu diyara gelmeden evvel benim hayatım bir otun hayatından daha aşağı imiş. Zira ot, sevki tabii ile ve tabiat kanunlarına göre bitiyor, büyüyor ve ölüyor. O kanunların haricinde hiç bir şeyin zebun ve hiç bir kuvvetin mahkûmu değil.

Habuki ben bu kanunların haricinde ve onların hülfına olan bin bir kuvvetin zebunu ve mahkûmuydum. Fikir köleliği, his köleliği, hareket köleliği benim kaderimdi. Düşünen, duyan, yaşayan ben değilim, başkası idi. Ben yalnız başkasını taklit etmek, ona itaat eylemekle mükellefim. Ben, ben değildim. Onun gölgesi, karaltısı, heyulası idim! Hülâsa ben yoktum, bir efsane idim.

Fakat bu diyara gelince, benliğim bana geldi, varlığımı duymağa başladım. İlk kere burada anladım ki insan hakikaten kâinata ziyneti ve sertacıdır. Tabiat onda şuurlanıyor, ona iradeleşiyor, onda kendini anlamağa ve duymağa başlıyor.

Bu şuur ve irade susmak için değil, söylemek için, ağlamak için değil, gülmek için, taklit için değil, ictihat için, elem için değil, zevk için, durgunluk için, değil, hareket için.

Fakrû ihtiyac için değil, refah ve saadet için hülâse efendi, kelimenin tam manasile efendi olmak için vücut bulmuşlardır. Bu ülkede gördüklerim, işittiklerim bana insan hakkındaki bu kanaati kat'î olarak telkin etmişti.

Şimdi o eski hayata dönmek benim için ölüm-den bin kere daha korkunç, daha müthiş gözü-küyordu. Zira ölmek, şuur ve iradeyi kaybetmek değil midir? Bir kere bu oldu mu, insan hiç olmazsa hisetmez, duymaz ve binaenaleyh azap içinde her dakika kıvranmaz.

Halbuki eski hayata dönmek, şuur ve irade sahibi iken bunları kullanamamak yani diri iken ölü haline gelmek idi! Benim için bu hal artık mütemadi ve her an devam eden bir işkenceden başka birşey olamazdı. Buna artık tahammülüm yoktu.

Serbest ülke insanların hayatını tattıktan sonra eski hayatım bana cehennem gibi gözü-küyordu ve onun yalnız bir hatırası beni cıldırtıyordu. Binaenaleyh o hayata avdet benim için artık imkân haricine çıkmıştı.

Bu ilham bana kuvvet verdi, cesaretimi arttırdı: Herçibadabat yeni hayata alışmağa, onun bütün şartlarını benimsemeğe kat'î karar verdim. Kendimi şiddetli bir murakabeye aldım. Sözlerime, üslubuma, yaşayış tarzıma itina ve dikkat ettim.

Eski telâkkilcrimi, eski zihniyetimi kafamdan çıkarmağa koyuldum, İnsanlar ve kâinat hakkındaki fikirlcrimi değiştirmeğe başladım. Hürriyetin istediği şartları benimsemeğe çalıştım. Hülâsa nizamnamenin bütün maddelerini uzun uzadıya düşündüm ve kendimi onlara göre değiştirmeğe

sâyettim. Çok zahmet çektim. Fakat ne yaparsın? Başlayanların ve yeni öğrenenlerin kaderleri budur,

Lâkin bu zahmette dahi bir gurur ve bir seref vardı. Hiç olmazsa gelecek nesiller bundan kurtarılmış olacak O nesillerin minnet ve şükranı kazanılacak! Ah ecdadımız eğer bizden evvel başlamış olsaydılar şimdi onları ne kadar hürmet ve minnetle yadederdik!

Halbuki onların atalet ve bataetlerini hatırlarken ne kadar acı duyuyoruz! Bu fikirler dahi beni teşci ve teşvik etti. Azmim, iradem yeni bir kuvvet buldu.

Hürriyet meleşinin kanadı altında

On beş gün sonra pirlar geldiler ve bana:

— Hazır mısınız? dediler

Ben kat'i kararını vermiş bir adam tavrıyla:

— Evet, hazırım!

— O halde seni ant yerine götüracağız.

Pirlar beni bir eve götürdüler. Evin kapısı açılıp koridöre girdiğimiz zaman bizi kalın bir karanlık sardı. Fakat ellerinde meş'aleler taşıyan beyaz giyimli iki adam bizi derhal karşıladı ve bize yol gösterdiler. ve Uzun ve kıvrıntılı bir koridoru geçtikten sonra bir odaya girdik. Odanın vaziyeti pek garipti. Tam ortada bir avizenin saçtığı ışık etrafı yarım aydınlatıyordu. Odanın bir tarafında melek şeklinde bir kız heykeli duruyordu. Onun karşısında bir insan iskeletinin kemikleri sırtıyordu. Bir tarafta bir kanepenin üzerinde yedi ihtiyar zat oturuyorlardı.

Bu ihtiyarlar bizi görür görmez kalktılar ve selâmladılar. Aralarından birisi bana hitaben:

— Ey hür olmak istiyen insan oğlu! iyi düşündünmü? Kararın kat'imidir?

-- Düşündüm ve kararım kat'idir!

-- Fakat bilmelisin ki sana vereceğimiz yemin mukaddestir, çarpıcıdır. Bu gördüğün melek onun hamisi, ve hafızıdır! insani her an ve her yerde takip eder, sadık olmyanları çarpar, yüzlerini kara lekelerle damgalar ve isimlerini ebedî lânetlere karıştırır. Bak tarihe: Nicelerin sonları ne olmuştur. Bu zavallılar sanırlar ki hürriyet aldanmağa, biçiminin bozulmasına, kanununun sui istimal edilmesine, yemininin tutulmamasına tahammül eder! Fakat heybat! Bu melek onları takip ediyordu, hiç bir dakika başlarının üstünden ayrılmazdı ve zamanı gelince çarptı ve öyle çarptı ki keedilerinden sonra dahi isimleri halk arasında lânet ve nefretle yadedildi.

Şimdi sana haber veriyoruz: Eğer kendine güvenmiyorsun, eğer kalbinin bir yezinde ufacık bir tereddüdün varsa girme bu yola, aldanmağa, aldatmağa çalışma! Hürriyet şeref verir, izzet verir. Hurmet ve ikram temin eder! Fakat aldanmışını duyduğu dakika bütün bunları geri alır ve yerine hüsran ve nikbet kor.

O sırtan kemik yığınlarını görüyor musun? Hepimizin sonu budur! Hayat, ne o şeref, izzet ve hürmeie değer nede bu hüsran ve nikbete! Bir daha tekrar ediyoruz: Vakit varken bir daha düşün ve kararını ver!

— Kararım kat'idir!

Öyle ise sağ elini bu meleğin başına koy ve bizim söyleyeceklerimizi yüksek sesle tekrar et:

«Hürriyete sadık kalacağım ant içiyorum.»

«Serbest insanlar ülkesinin yasasının bütün maddelerine harfi harfine riayet edeceğime ant içiyorum.»

«Balunduğum her yerde hürriyeti neşir ve yasa maddelerini temsil eyliyeceğime ant içiyorum.»

«Hürriyeti ve insanlar ülkesinin yasasını müdafaa için icabında nefsimi feda edeceğime ant içiyorum.»

«Bu antlarımı bozarsam bu hürriyet meleği beni çarpsın!»

Bundan sonra pirlerden birisi bana imza için bir varaka uzattı. Varakada andın metni yazılmıştı. İmza ettim. Pirlar sıra ile birer birer yanıma geldiler, beni kucaklayıp alnımdan öptüler ve tebrik ederek muvaffakiyetler dilediler.

Biraz sonra beni getiren üç pir ile ant erini terkettik.

Ben artık serbest insanlar ülkesinin vatandaşı olmuştum. Duyduğum sevinci söylemekten âcizim. Bütün hayatımda içimden bu kadar memnuniyet duymamıştım. Kendimde o zamana kadar hissetmediğim bir tazelik ve kuvvet taşkınlığı hissediyordum. Yer, gök her şey benim nazarımda rengini ve mahiyetini değiştirmişti Her şeyde yeni bir güzellik duyuyordum ve her şey beni yaşamağa davet ediyordu.

— Anladım ki hürriyet meleğinin aşığı olmuşum.

4 Haziran 1930

Keçiören